

ATATÜRK'ÜN EĞİTİM ANLAYIŞINA FELSEFİ VE SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Prof. Dr. MAHMUT TEZCAN

GİRİŞ

Konumuz, "Atatürk ve Eğitim İlişkileri"dir. Şimdiye değin bu konuda yazılmış ufak çapta bazı yazılara rastlanmaktadır. Biz bu incelememizde konuya farklı bir açıdan yaklaşmak istiyoruz. Atatürk'ün sosyolojik ve felsefi görüşleri yeterince incelenmiş değildir. İşte bu açıdan onun eğitimsel görüşleri ayrı bir önem kazanmaktadır. Yani onun "Eğitim" olgusuna yaklaşımı, "Eğitim Sosyolojisi" ve "Eğitim Felsefesi" açısından ele alınacaktır. Bu bağlamda onun eğitimci kişiliği, sosyolojik, felsefi bilgisi ve görüşleri, eğitime getirdiği yenilikler açıklığa kavuşturulacaktır. Böylece, *ülkemizde eğitim olgusuna toplumsal bakış*, onun kişiliğiyle özel bir nitelik kazanmıştır. Ziya Gökalp, İ. Hakkı Baltacıoğlu ve Prens Sabahattin gibi Türk sosyologları, ülkemiz eğitimine toplumsal bakışı getirmişlerdir. Atatürk ise, eğitime toplumsal bakışı, hem kuramsal açıdan, hem de uygulama açısından ele almış ve bu konuda köklü (radikal) sayılabilecek yenilikler getirmiştir. Bu incelememizde onun bu niteliklerine değinilecektir.

I — ÖNERMELER

1. *Atatürk, çağdaşlaşmayı amaçlamıştır.* Modernleşme anlamında ele aldığı bu kavram Batılılaşma kavramı ile de ifade edilmektedir. Bu kavram, geleneksel Türk toplumsal yapısını tamamen değiştiren, yepyeni bir düzen yaratmaya yöneliktir. Bu amaçla mevcut toplumsal kurumların ve değerlerin tamamen değiştirilmesi gerekmekte idi. Batı ülkeleri, gelişmiş, sanayileşmiş bir durumda idiler. Dolayısıyla bu ülkeler çağdaşlığı temsil eder durumdaydılar. Böylece Atatürk, Türk toplumunun geleceğini tayin ederken onları örnek almıştır. Böyle bir amaç için kuşkusuz toplumun yapısının köklü değişimlere uğraması kaçınılmaz idi. İşte bu köklü değişimlerin gerçekleşmesi toplumun geleneksel yapısından kurtulmasını sağlamaya yönelmiştir.

2. *Çağdaş, modern, Batılı bir toplumun gerçekleştirilmesinde en önemli öğelerden birisi de EĞİTİM'dir.* Yani eğitim, O'nun amaçladığı topluma ulaşıl-

ması açısından yardımcı olan bir temel toplumsal kurumdu. Böylece toplumda eğitim kurumunun değiştirilmesi ile çağdaşlaşma daha etkin biçimde gerçekleşebilir, kökleşebilir, yerleşebilir. Bu nedenle de geleneksel eğitim kurumlarının Batı eğitim kurumları doğrultusunda ve paralelinde değiştirilmesi gerekmekte idi. İşte Atatürk, eğitim olgusunu hem çağdaşlaşmanın bir aracı, hem de, çağdaşlaşmanın gerekli bir koşulu olarak ele almış ve ona gereken önemi vermiştir. Yaratılacak yeni düzenin yeni tip insan gerektirdiğini çok iyi kavrayan Atatürk, bu yeni insanın ancak eğitim yoluyla yetiştirileceği gerçeğini bildiği için eğitimi önemle ele almıştır.

Bu öneriler doğrultusunda onun sosyolojik ve felsefi nitelik taşıyan "Çağdaşlaşma" olgusu ile "Eğitim" olgusu arasındaki ilişki ve sorunları Türk toplumu açısından ele alacağız. Bu bakımdan kendisinin sosyolojik ve felsefi formasyonunu tartıştıktan sonra eğitim olgusuna yaklaşma biçimine değineceğiz. Atatürk, eğitim olgusunu geniş anlamda ele almıştır. Yani hem örgün eğitim, hem de yaygın eğitim açısından konuya yaklaşmıştır. Burada onun aile ilişkileri, kadın eğitimi, spor eğitimi gibi konuları hem çocuk, hem de gençlik dönemleri yönünden ele alışı ve bunların örgün eğitimdeki durumlarının nasıl olması gerektiğine değinilecektir. Atatürk bu konularda olması gereken, geleceğe yönelik amaçlar dizisi sunarak bir tür toplumsal felsefe yapmıştır.

II — SOSYOLOJİ AÇISINDAN ATATÜRK

Atatürk çeşitli açılardan incelemelere konu olmuştur. Fakat onun görüşlerinin sosyolojik, kültürel, antropolojik ve felsefi açılardan değerlendirilmesi yeterince yapılmamıştır. Bu nedenle, son yıllarda toplumsal bilimciler, onun bu yönleri üzerinde durmaya başlamışlardır.

İncelememizin bu kesiti iki bölümden oluşmaktadır. Önce Atatürk'ün sosyolojik formasyonu, sonra da onun bazı sosyolojik görüşleri ele alınacaktır.

A. Atatürk'ün Sosyolojik Formasyonu

Atatürk'ün öğrenimini yaptığı yıllarda, okullarda bağımsız bir sosyoloji dersi müfredat programlarında yer almamıştı. Sosyoloji dersi Ziya Gökalp'ın etkisiyle Selânik İttihat ve Terakki İdadisi Programına 1911 yılında girmişti. Ziya Gökalp, 1912'de İstanbul'a geldikten sonra Edebiyat Fakültesi'nde İlm-i İçtima ya da İçtimaiyat okutmuştur.¹ Oysa Atatürk,

¹ Akyüz, Y., Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, s. 165.

Harp Akademisini 1905 yılında bitirdi. Kendisi bir kuramcı, bilim adamı olmamakla birlikte, kişisel çabası ve bulunduğu ortamlar nedeniyle güçlü bir sosyolog olarak nitelendirilebilir. Nedir Mustafa Kemal'i sosyolog olarak nitelendirebilecek ortamlar? Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Kendisinin öğrenme isteği ve çabaları,
- Üstün kavrayış gücü, algı ve sezgisi,
- Kitap okuma alışkanlığı ve kitap sevgisi,
- Arkadaşları ve dostluk çevresi,
- Ülkeyi çeşitli fırsatlarla tanıyabilmesi,
- Savaşlarda deneyim kazanması,
- Yurt dışına kısa süreli çıkışları.

Mustafa Kemal'de büyük bir öğrenme açlığının olduğu ve düşüncelerin üstüne tutku ile atıldığını çeşitli yazarlar doğrulamıştır.²

Fransızca öğrenmesi, ona Fransız filozoflarından bazılarını incelemek, anlamak imkânını yaratmıştır. Eski kuşakta kendi kendini yetiştirme alışkanlığının en güzel örneklerinden birisi de Atatürk'tür. Serbest zamanlarını okuyarak değerlendirdiğini çevresindekilerin beyanlarından ve anılarından bilmekteyiz.³

İstanbul'daki okul dönemlerinde siyasal ve edebî cereyanları yakından izlemiştir.⁴ Askerî İdadide (Lise) iken toplumsal konulara ilgi duydu. İstanbul'a Harp Okuluna girince onda okuma zevki tutku durumuna geldi. Namık Kemal'in sürgünde bulunuşu, Mithat Paşanın öldürülmesi, Abdülhamid'in meclisi kapatması gibi olaylar onun toplumsal konulara ilgisini arttırdı.⁵

Atatürk örgün öğrenimi sırasında daha çok askerî bilgiler edinmişti. Fakat toplumsal bilimler alanındaki bilgilerini kendi kendisini yetiştirme yoluyla elde etmiştir.

Okuduğu kitaplara, dergilere bir göz attığımız zaman onun sosyolojik formasyonu hakkında bir fikir edinebiliriz. Aşağıda belirttiğimiz kaynaklar onun sosyolojik nitelikteki bilgisini tamamlayan yapıtlardır:

² Bozdağ, İ., Atatürk'ün Fikir Kaynakları, Milliyet, 11 Kasım 1974, s. 5.

³ Borak, S., Atatürk ve Edebiyat, s. 159.

⁴ İnan, A., Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, s. 62.

⁵ Borak, a.g.e., s. 11.

a) 1 Aralık 1921'de Bakanlar Kurulunun görev ve yetkisini belirten yasa önerisi nedeniyle M. Kemal kürsüde şöyle der⁶ "... Efendiler, meşrutî kuramı bulan en eski filozofların bu kuramları ileri sürmek için çalıştıkları esasları inceledim, bunlara nüfuz ettim. Jean Jacques Rousseau'yu baştan nihayete kadar okuyunuz... Ben okudum." Özellikle Rousseau'nun "Toplumsal Andlaşma"sını okumuştur. (Du Contrat Social, 1762). Rousseau'ya göre toplumsal yaşam, halkla yönetenler arasında yapılan bir andlaşmaya dayanmalıdır. İktidar da ulus da halkın iradesine uymak zorundadırlar. Andlaşmayı bozan iktidarlara karşı halkın direniş hakkı vardır. 1789 Fransız Devrimi bu kavramdan doğmuştur.

"Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur" sözlerinin kaynağı buradadır.

b) Max Beer'in "Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Umumî Tarihi" yapıtını Türkçeye çevirtmiş ve okumuştur.⁷

c) Mustafa Kemal, edebiyatla, sanat toplum içindir anlamında ilgileniyordu ve edebiyatı, bir düşüncenin, bir dâvânın duyurma, uyarma ve yayma aracı olarak benimsiyordu.⁸ Böylece kişisel ve mistik şiirleri bir yana itip, yurt sorunlarını, özgürlüğü ve insan haklarını savunan Namık Kemal'e hayran oluşu bu yüzdendi.

d) Ziya Gökalp'in kitaplarını da okuyup bilgi edinmiş ve esinlenmiştir. Örneğin "Türk Medeniyet Tarihi" gibi.⁹

e) Hukuk da M. Kemal'in ilgi duyduğu alanlar arasındadır. Özellikle demokratik ülkelerin hukuksal sorunları ve kamu hukuku onu ilgilendirmiştir.¹⁰

f) Dinsel kitaplar da onun okuduğu yayın türlerindedir.

g) Okuduğu tarih kitapları da onun toplumsal bilim formasyonunu genişletmiştir. Genel nitelikteki tarih kitapları, Orta Asya ve Orta Asyadaki Türklerle ilgili kitaplar, İslâm tarihi ile ilgili kitaplar Anadolu ve Anadolu uygarlıklarıyla ilgili kitaplar, öbür ülkelerin tarihleri ile ilgili kitapları edinip okumuş, gözden geçirmiştir.¹¹ Celal Nuri İleri'nin Tarih-i Tedenni-

⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 216.

⁷ Borak, a.g.e., s. 159.

⁸ Borak, a.g.e., s. 20.

⁹ Uyguner, M., "Atatürk'ün Okudukları", Türk Dili, sayı 266, s. 217.

¹⁰ İnan, A., Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, s. 290-293.

¹¹ Uyguner, M., Atatürk'ün Tarih Kitapları, Türk Dili Dergisi, Sayı 254, s. 209.

yat-ı Osmaniye, H.G. Wells'in Dünya Tarihi üzerinde dikkatle durmuştur.¹²

h) Felsefe kitapları da ilgi duyduğu ve okuduğu bir başka alandı. Örneğin John Stuart Mill'in kitapları ve Mebadi-i Felsefe isimli kitap. Bu kitap, George L. Fonsgrive'in Elements de Philosophie isimli yapıtıdan Ahmet Naim'in çevirdiği ve 1. cildi 1331 yılında İlmünnefs adı ile basılan kitaptır.¹³ Ayrıca Rousseau, Voltaire, Auguste Comte, Desmonulins, Montesquieu gibi Fransız filozoflarının eserlerini incelemiştir.¹⁴ Bu eserlerin tanıtılmasında arkadaşı Ali Fethi'nin rolü olmuştur.

Atatürk'ün okuduğu dergiler de onun toplumsal düşüncelerinin oluşmasında geniş rol oynamıştır. Örneğin, Ruşen Eşref Ünaydın'a göre, Ahmet Rıza'nın "Meşveret-i, Murad'ın "Mizan"ı ile Abdullah Cevdet'in "İctihad"ı düzenli olarak eline geçmiştir.¹⁵ Ayrıca Jön Türklerin Avrupa'da çıkardığı "Osmanlı" dergisi ve "Şurayı Ümmet" dergileri de sürekli okuduğu yayınlardı.

1908 Meşrutiyetinden sonra Türk düşünce dünyasında etkili üç akımdan biri "Türkçülük" idi. Ötekiler, "Batıcılık" ve "İslâmcılık"tır. Jön Türklerden esinlenen Batıcıların başında, yıllarca çıkardığı "İctihad" dergisi ile Abdullah Cevdet yer almakta idi. Atatürk devrimlerini oluşturan düşüncelerin bir çoğu, örneğin Arap alfabesinin değiştirilmesi, medresele-
rin kaldırılması, kadın hakları, çok eş evliliğin kaldırılması, İctihad'ın savunduğu fikirlerdir.¹⁶

Jön Türk düşüncesini işleyen bütün kalemler, özledikleri yönetime ihtilâl ile değil, fikirle ulaşabileceklerine inanıyorlardı.

İşte, Atatürk, bütün okuduğu kitaplardan edindiği ve benimsediği düşünceleri, yaşam deneyiminden aldıkları ile birleştirmesini bilen bir önderdi. Okuduğu eserlerdeki düşünceleri benimsemeden önce, onları kendi bilgi süzgecinden geçirme alışkanlığı da vardı.¹⁷

Arkadaşlarının ve dostluk çevresinin de M. Kemal üzerinde etkisi vardır. Onun çoğu düşüncelerini çevresindekileri konuşurarak aldığını ve yi-

¹² Uyguner, a.g.e., yazı, s. 218.

¹³ Uyguner, M., Atatürk'ün Anılar Defteri, Türk Dili, Sayı 278, s. 883.

¹⁴ Kinross, L., Atatürk - Bir Millet'in Yeniden Doğuşu, s. 37.

¹⁵ Bozdağ, İ., A.g. yazı.

¹⁶ Yüce, Turhan, T., Atatürk Devrim Teorisi, s. 98.

¹⁷ İnan, A., Tarihten Bugüne, s. 124.

ne onları tartışarak olgunlaştırdığı bilinmektedir. Örneğin Falih Rıfkı; O çok okur ve çok dinlerdi. Devrimlerinin çoğu, örneğin medenî kanun, lâtin harfi, sofrasında dinlediklerinden ilham alarak karar vermiş oldukları arasındadır.¹⁸ Fakat F. Rıfkı'nın bu sözünü ihtiyatla karşılamak gerekir. Atatürk sofrada bilim yapmaktan çok, kendi iç denetimini, kafasındakileri tahkik için sofrada tartışmalar yapmaktaydı.

Ömer Naci, M. Kemal'e şiir ve edebiyat dünyasının ve devrin istibdat düşmanı yasak kitaplarının kapısını açan arkadaşıdır.¹⁹

Fethi Bey isimli bir arkadaşının yardımı ile Manastır idadisinde iken Voltaire'i, Rousseau'yu, Montesquieu'yu ve ansiklopedistleri okumuş, Fransız Devriminin tarihini öğrenmiş, Fransızcasını ilerletmiş, Mira-beau'yu, Robespier'i tanımıştır.²⁰

Ali Fuat isimli bir arkadaşı sayesinde eski bir paşa ailesinin konağını, onların geleneklerini ve kültürünü tanımak fırsatı bulmuştur.²¹

Cantekin Mustafa ile de Fransız devrimcilerinin yapıtlarını incelemiş ve onunla gizli bir birlik kurmuştur.²²

Atatürk, sosyolog Durkheim'ı Gökalp kanalıyla öğrendiği gibi, onun kitaplarını da okumuştur. Durkheim'in Toplumsal İş bölümü ve Ahlâk kitapları Cumhuriyetinin ilk yıllarında Türkçeye çevrilerek Millî Eğitim Bakanlığınca yayınlanmıştır. Ayrıca Atatürk, Durkheim'in bazı kitaplarını (Fransızca) İstanbul Üniversitesinden getirterek okumuştur.²³

Onda, kitaplara karşı ilgi ve sevgi o kadar çoktu ki, Birinci Dünya savaşının en olumsuz, üzüntülü günlerinde bile kitap okuduğunu, "Hatıra Defteri"nden öğreniyoruz.²⁴

Bütün devrimlere yönelirken geniş bir kültürün bulunması doğal bir şeydir. İşte Atatürk, toplumsal içerikli bu geniş kültürü, çok sayıda kitap okumaya borçludur. Bu geniş kültür ise tarih, hukuk, askerlik, felsefe, din ve dil konularını içeren kitaplarla elde edilmiştir. Böylece okul kitapları dı-

¹⁸ Başgöz, İ. - Wilson, H., Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk, s. 228.

¹⁹ Başgöz, İ. - Wilson, H., a.g.e., s. 228.

²⁰ Başgöz, İ. - Wilson, H., a.g.e., s. 230.

²¹ Başgöz, İ. - Wilson, H., a.g.e., s. 231.

²² Başgöz, İ. - Wilson, H., a.g.e., s. 231.

²³ Turan, Ş., Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, s. 21. 2. Baskı.

²⁴ Tezel, Ş., Atatürk'ün Hatıra Defteri.

şında genel bilgiler edinmiştir. Ayrıca üstün zekâsı ile iyi muhakeme edebilmesi, okuduklarını, gördüklerini ve dinlediklerini iyi kavraması ve onları terkip etmesini bilmesi ile de toplumsal alandaki bilgilerini yararlı duruma getirebilmiştir.

Yaşamı 1909 dan 1922 ye değin, savaş alanlarında geçmiştir. (Trablusgarp'te, Çanakkale'de, Suriye'de, Kafkaslarda, İstiklâl Savaşında). Askerliğe olan tutkusu ve mesleğine ayırdığı geniş zaman, yüklediği ağır sorumluluklar, Mustafa Kemal'e zamanı iyi seçmek, gerçekçi olmak, zorlukları ölçerken hayallere kapılmamak, ütöpillerden uzak kalmak gibi değerlerin yerleşmesinde büyük rol oynamıştır. Ayrıca Mustafa Kemal, yine askerlik sayesinde ülkenin birçok tarafını dolaşmak, halkla yakından temas kurmak, onun gücünün önemini anlamak imkânını da bulmuştur.²⁵

Mustafa Kemal, üç kısa seyahatle Avrupayı görmüştür. 1910'da askerî bir manevrayı izlemek için Fransa'ya, Alman İmparatorunun daveti üzerine Almanya'ya ve tedavi için de Viyana'ya gitmiştir. Bu kısa seyahatler, oradaki değişik insan ilişkilerini gözlemesini sağlamıştır.²⁶

1920'den sonra bir devlet adamı olması nedeniyle ülkenin en seçkin fikir ve sanat adamlarını etrafında toplamıştır. Çevresindeki bilim adamlarını da sık sık toplayıp onların düşüncelerinden yararlanmışır.²⁷

Kurtuluş Savaşı yıllarında İslâm tarihi ve uygarlığı ile ilgilenmiştir.²⁸ İşte bütün bu hususlar, onun sosyolojik fermasyonunu geliştirmiştir.

Şimdi de onun belirgin sosyolojik görüşlerinden bazılarına değinelim.

B. Atatürk'ün Sosyolojik Nitelikteki Görüşleri

Onun sosyolojik görüşlerinin her birisi ayrı ayrı incelemeler ve araştırmalara konu olmuştur. Biz bu kısa yazımızda sadece birkaç noktaya değineceğiz.

Kendisi birkaç konuşmasında "Ben çok içtimaiyat (Sosyoloji) ile meşgul olmadım" demiştir.²⁹ Oysaki kendisi yukarda değindiğimiz gibi bu eksikliğini zamanın imkânları içerisinde fazlası ile tamamlamıştı. O'nun sos-

²⁵ Başgöz - Wilson, a.g.e., s. 232.

²⁶ Başgöz - Wilson, a.g.e., s. 232.

²⁷ Perin, C., Atatürk Kültür Devrimi, s. 16.

²⁸ Başgöz - Wilson, a.g.e., s. 234.

²⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 137, 3 Ocak 1921'de söylemiş.

yolojik nitelikteki görüşleri Ziya Gökalp'le ilişkileri çerçevesinde daha fazla olgunlaşmıştır.

1. Ziya Gökalp ve Atatürk İlişkisi

Atatürk-Ziya Gökalp ilişkisi konusunda değişik görüşler var. Kimileri, O'nun Ziya Gökalp'ten çok etkilendiğini, kimileri de az etkilendiğini ileri sürerler. Örneğin bir yazar, "Tarihte her İnkılâp hareketinin bir düşüncesele hazırlık devresinin sonunda meydana geldiğini ve Mustafa Kemal'in de Tanzimat ve Meşrutiyet devirleri düşünürlerin geliştirdikleri düşüncelerden ilham aldığını, Ziya Gökalp'in etkisinin inkılâplarda çok belirgin olduğunu belirtiyor.³⁰ Aynı doğrultuda bir başka yazar, Mustafa Kemal'in "Vücudumun babası Ali Rıza Efendi, çoşkularımın babası Namık Kemal, düşüncelerimin babası Ziya Gökalp'tir" dediğini belirtiyor.³¹ Fakat bu sözün sağlam bir kaynağa dayanıp dayanmadığı bilinmemektedir.

Falih Rıfki Atay ise Atatürk'ün Ziya Gökalp'e geç ve güç ısındığını belirtiyor.³²

Türkçülük hareketlerinde panturanist yön, M. Kemal'e hayalcilik olarak görülmüştür. Bununla birlikte, Türkiye sınırları içinde kalan müteccanis bir ulus yaratmak Çerçevesindeki Türkçülüğü benimsemiştir.³³

Atatürk, kuşkusuz Ziya Gökalp'ten etkilenmiştir. Fakat bu etkilenmenin derecesi tartışmalı olmakla birlikte, herhalde belirli ölçüde etkilenmiştir demek daha doğru olur. Bir yazarın şu görüşüne katılmamak imkânsızdır: "Ziya Gökalp, edebiyat etkinlikleri döneminde, (1909-24), (1908-9) döneminin Anayasal Padişahlık, Osmanlılık, İslâmî Reformlar, Kapitalizm, Liberal Demokrasi ve Gelişmecilik ilkelerinden yavaş yavaş ayrılarak Cumhuriyetçilik, Ulusculuk, Lâiklik, Devletçilik, Halk Demokrasisi ve Devrimcilikten oluşan altı ilkeye dayalı Kemalizmin temelini atmıştır. Başka bir deyimle, çağdaş Türk devletinin kuramsal temellerini ortaya koymuştur."³⁴

³⁰ Prof. Ercüment Kuran'dan H. Eren naklediyor. Bkn.: Eren, H. "Atatürk ve Ziya Gökalp", Türk Dili, Sayı 254, s. 172.

³¹ Eren, H., a.g. yazı, s. 173. Prof. Eren, bu sözü Prof. Karahan'dan naklediyor. Prof. Karahan bu sözü 1934 Yılında Ödemiş'in Gölcük yaylasında eski Adalet Bakanlarından Refik Şevket İnce'den duymuş.

³² Tütengil, C.O., Atatürk ve Ziya Gökalp Bağlantıları, Türk Dili, Sayı 302, s. 580.

³³ Başgöz - Wilson, a.g.e., s. 234.

³⁴ Heyd, U., Türk Ulusculuğunun Temelleri, s. 196.

Öte yandan pozitivizm, sınıfsız bir toplum düzeni, kadın hakları, dilde sadeleşme, batı uygarlığını benimseme gibi ilkeler bakımından da Mustafa Kemal'in Gökalp'le benzerlikleri söz konusudur.³⁵ Fakat Atatürk'ün düşünce yapısını oluşturan ve beslenen tek kaynak ve en önemli kaynak Z. Gökalp değildir.

2. *Kültür ve Uygarlık Kavramları*

Atatürk, zamanında çok etkili olan Ziya Gökalp'in kültür (Hars) ve uygarlığı ayıran düşüncesini benimsememiştir.³⁶ Kültür ve uygarlık, Atatürk'e göre aynı şeydir. Atatürk bu konuda der ki: "Kültür dediğimiz zaman, bir insan toplumunun devlet yaşamında, düşüncesele yaşamında, ekonomik yaşamında yapabilecekleri şeylerin bileşkesini kastediyoruz ki uygarlık da bundan başka bir şey değildir."³⁷ Oysaki Z. Gökalp'de kültür (hars) ulusal, uygarlık uluslararasıdır. Yani Gökalp daha çok manevî öğeleri kültürden sayıyordu. Oysaki kültür, sosyolog ve antropologlara göre maddî ve manevî öğeler bütünüdür. Atatürk'de bu anlayışı benimsemiştir. Oysaki ayırım yapıldığında neyin kültür, neyin uygarlık olduğunu hangi değerlerin bir ulusa özgü bulunduğunu saptamak imkânsızdır. Bu nedenle ayırım yapmak bilimsel olmamaktadır.

3. *Atatürk'te Kültür Dinamizmi*

Atatürk, devrimcilik ilkesi ile Türk toplumunun yeniliklere açık olduğunu farketmişti. Bu nedenle bir kültür değişmesi olgusunu başlatmıştır. Böylece gelişme anlamında bir değişme politikası uygulamıştır. Bu amaçla yeni kültür öğelerinin Batıdan alınması ve toplumca kabullenebilmesi için, geleneksel kültürün yetersiz olanlarının terk edilmesi gerekmektedir. İşte böylece, eski kültür öğelerinin yerini, yenilerin almasını ifade eden kültür değişmesini gerçekleştirmiştir.³⁸ Bu süreç de artık terkedilmesi gerekli kültür öğeleri, yönetim biçimi, ikili eğitim, Osmanlı yazısı, geleneksel giysi, geleneksel kadın anlayışı, geleneksel kadın erkek ilişkileri, erkeğe oranla kadının eşit haklara sahip olamaması, çok eşli evlilik gibi alanları içermekte idi. Reformların engellenmemesi için Türk halkı ile birlikte ya-

³⁵ Sarıbay, A.Y., Ziya Gökalp ve Türk Devrimi. Sosyoloji Konferansları 14. Kitap, s. 89.

³⁶ Yüce, T T, Atatürk Devrim Teorisi, s. 19.

³⁷ Karal, E.Z., Atatürk'ten Düşünceler, s. 45.

³⁸ Erdentuğ, N., "Atatürk'de Kültür Dinamizmi Görüşü", Sosyal Âdet ve Gelenekler, s. 158.

pılması gereğine dikkati çekmiştir. Böylece Türk toplumu, maddî ve manevî öğeleriyle bir tipten başka bir tipe dönüştürülmeye çalışılmıştır. Onun devrimleri, sadece siyasal alandaki değişiklikleri içermeyip, aynı zamanda toplumun yaşam biçimini, dünya görüşünü ve kurumlarını Avrupa uygarlığı örneğine göre değiştirme girişimidir. Böylece kültür değişmesinde bütünlük ilkesini göz önünde bulundurmıştır.

Atatürk devrimleri, köklü bir kültür değişmesi olup, devlet eliyle yürütülmesi nedeniyle de zorunlu bir kültür değişmesi idi. İşte toplumsal gelişme ve değişme eylem ve işlemleri, ilkeleri ve yöntemi, onun toplumsal yönünü oluşturur. Eskiye bağlı yozlaşmış kurumları teker teker kaldırmış, yerine halkın desteğini de alarak 20. yüzyılın yeni kurumlarını getirmiştir.

4. *Kültür Bütünleşmesi*

Atatürk, toplumdaki tüm halkı ve etnik grupları kaynaştırarak bugünün "sosyo-kültürel bütünleşme" temel olgusunu gerçekleştirmiştir. Ulusçuluk ilkesi ile Türk Toplumunu kendi içinde bölünmez, birbiri ile kaynaşmış, aynı idealleri ve aynı kültürü paylaşan bir toplum olmak gereğine değinmiş ve bunu gerçekleştirmiştir.³⁹ Bütünleşme için de eğitimi bir araç olarak görmüştür. Devrimleri yaymak ve kökleştirmek için eğitim yoluyla toplumu hazırlamaya çalışmıştır.⁴⁰ Bütünleşmenin gereklerinden biri de bilimsel bilgiye sahip olmaktır. Bunun için de gerekli bilimsel kurumları kurmuştur. Özetle, yurt birliği, kültür birliği, ülkü birliğine dayanan bir ulusçuluğa yönelerek ulusal bütünleşmeyi öngörür.

"Sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir kütleyiz" der. Sınıf çatışmalarını reddeder. İş ve meslek grupları arasında iç barışı sağlayıcı nitelikte organik bir dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinmiştir.

5. *Çağdaşlaşma*

Türk toplumu için yeni değerler ve kurumlar içinde her yönden çağdaşlaşmaya yönelme ve daha sonra uygarlık düzeyini geliştirme, Atatürk'ün temel amacı idi. Ona göre çağdaş uygarlık düzeyine akılcılık yolu ile varılır. Çağdaş uygarlık düzeyi derken, günümüz uygarlığının en yüksek basamağı anlaşılmaktadır. En yüksek basamakta ise batılı toplumlar bulunmakta idi. Bu nedenle çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın baş-

³⁹ Erdentuğ, N., a.g. yazı, s. 161-162.

⁴⁰ Gökberk, M., Atatürk ve Uygarlık, Türk Dili, sayı 338, s. 279.

ka bir adı da Batılılaşmadır. Atatürk ile kendinden öncekiler arasında Batıya yönelik bakımından fark vardır. Örneğin Tanzimatçılar, Batının maddî kültürünü, yani, teknik ve örgütlenme biçimini almak, sanat, hukuk, töre gibi manevî kültüre yanaşmak istemiyorlardı. Kültür "İç", uygarlık "Dış" değerler olarak ayrılıyordu. Oysa Atatürk'ün bütün bir değerler sistemini değiştirmeyi, devirmeyi amaçlamakta idi. Onun girişiminin dayandığı iddia, bir uygarlığın dış değerleriyle, iç değerleriyle bir bütün olduğudur. Tüm uygarlık öğeleri iç içedirler, birbirlerini karşılıklı olarak etkileyip bir uyuma varmaya çalışırlar.⁴¹ Bu nedenle kültür ve uygarlık ayırımı yapaydır. O, çağdaşlaşmada kültür ve değer aktarmacılığını reddeder. Ona göre, bizi Batılı bir ülke olmaktan alıkoyan gelenekler ve kurumlar ortadan kalkmalıdır. Bağınazlığa karşı açıkça cephe alınmalıdır. Halk, kara kuvvetin pençesinden kurtarılmak için eğitilmelidir.

6. Toplumsal Kurumlar ve Atatürk

Toplumda belirli ihtiyaçları karşılayan ve bu ihtiyaçlara yönelik davranış kalıplarının geliştirilmiş olduğu aile, din, ekonomi, siyaset, eğitim ve serbest zaman etkinlikleri gibi temel kurumların önemini kavrayan Atatürk, bu kurumlar konusunda ayrı ayrı düşüncelerini çağdaşlaşmaya yönelik biçimde açıklamıştır. Toplumu oluşturan bu temel kurumlar üzerinde ayrı ayrı durarak onlarda köklü değişiklikleri gerçekleştirmek, onun bir başka toplumcu yanıdır.

7. Karizmatik Önderliği

Sosyolog Max Weber'e göre karizmatik önderlik, toplumsal yapıyı köklü (Radikal) biçimde değiştiren, başka insanların onda doğa üstü ya da insan üstü niteliklerin bulunduğunu kabul ettikleri olağanüstü nitelikteki önder tipidir.⁴² İşte Mustafa Kemal, içinde bulunduğu toplumun çatışmalarını çözümlemesi, kendisine yakıştırılan doğa üstü, insan üstü nitelikleri (üstün zekası, kavrayışı, başarıları, deneyimleri vs.) bakımından Weber'in modeline en iyi örnek oluşturmaktadır.

SONUÇ

Bilim düşüncesi, akılcılık, toplumsal ve ekonomik kalkınma, çağdaşlaşma, siyasal bağımsızlaşma ve demokratlaşma yönünden özgürlükçülük,

⁴¹ Gökberk, a.g. yazı.

⁴² Freyer, H., Sosyolojiye Giriş, s. 89 ve San, C.: Max Weber'de Hukukun ve Meşru Otoritenin Sosyolojik Analizi, s. 74-75.

lâiklik, halkçılık, devletçilik, sosyal adaletçilik, ulusculuk, barışçılık, cumhuriyetçilik, devrimcilik gibi ilkeler, Atatürk İlkeleri olarak kabul edilebilen öğelerdir.⁴³ Bunlar aynı zamanda onun toplumsal yönünü, sosyoloğunu belirleyen niteliklerdir. Çünkü her ilke, toplumsal içeriklidir. Çok yönlü düşünceye ve demokratik bir toplumsal yapıya dayalı bir toplumsal değişim ve ilerleme yaratmak amacı, Türk insanını her yönden çağdaşlaşmaya yöneltmek ve uygarlık düzeyini sürekli olarak geliştirme düşüncesi insanlık idealine bağlı hümanist kişiliği onun günümüz açısından değerlendirilebilecek evrensel özelliklerinden birisidir.

Atatürk, aynı zamanda, gelişmekte olan uluslar için de bir ışık, bir kurtuluş yolu ve esin kaynağı olmuştur. Çünkü o, sömürülen, ezilen ulusların uyanması ve kalkınması amacıyla başlatılan ve başarıya ulaşılan ilk ulusal kurtuluş devrimini gerçekleştirmiştir. İşte bu yönüyle de evrensel bir nitelik kazanmıştır.⁴⁴ Bu ülkeler için de onun ulusal tam bağımsızlık, çağdaşlaşma ve ulusal egemenlik gibi amaçları birer simge olmuştur.

Sosyolojik anlamda kuramsal bilgiye zamanın koşulları içerisinde sınırlı olarak kendi çabasıyla sahip olan Atatürk, uygulamalı sosyoloji açısından değerlendirildiğinde, bilgisi, sezgisi, deneyimleri ve kişiliğiyle, uygulayıcı yeteneği ile bugünkü anlamda modern bir sosyolog olmak niteliğine sahipti.

III - FELSEFİ AÇIDAN ATATÜRK

Atatürk'ün edindiği kuramsal nitelikteki sosyolojik bilgiler, daha çok felsefenin içinde yer almıştı. Esasen o zamanlar sosyoloji, felsefi nitelikleri ağır basan ve felsefenin içinde bir alan görünümünde idi. Bu nedenle hem sosyoloji, hem de felsefe kültürü vardı.

Atatürk, "Felsefe" konusunda şöyle der: "Felsefe, evren karşısında insanın akılcı davranışdır. Bu yüzden felsefe bilmeyen insan, edebiyatçı da, politikacı da olamaz. Felsefe bilmeyen bir asker, belki bir savaş kazanır, ama savaşı anlayamaz. Ben felsefeyi severim, fakat, sistemleri sevmem. Çünkü sistemler "Tek gerçek"e dayanırlar."⁴⁵

O halde Atatürk'ün felsefeye meraklı olduğu, felsefi eserler okuduğu anlaşılmaktadır. O bir filozof değildi. Fakat felsefeden geniş ölçüde yarar-

⁴³ Tütengil, C.O., Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak, s. 212-213.

⁴⁴ Tütengil, C.O., a.g.e., s. 221.

⁴⁵ Bozdağ, İsmet., Atatürk'ün Evrensel Boyutları, s. 32.

lanmıştır. Kendisinin de belirttiği gibi hiçbir zaman tek bir felsefi akıma bağlı kalmamıştır. Felsefenin çeşitli akımlarından yararlanmıştır. Düşüncelerini eylem halinde dile getiren, söz ve söyleyle ortaya koyan bir düşünür gibi idi.

Atatürk, felsefi açıdan olgucu (Pozitivist), işlevselci (Fonksiyonalist), pragmatist, hümanist, gerçekçi (realist) rasyonalist olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle felsefi tutumunda eklektik bir yol izlemiştir denilebilir. Yani bu akımların bir çözümlemesini ve bu çözümlemeyi eyleme dönüştürme gücünü temsil etmektedir.

Onun, toplumun tüm bireylerini düşünen insan yapma gereğine inanış, halk egemenliği, devrim, ülke ve ulus bütünlüğü tam bağımsızlık ve çağdaş uygarlık kavramları öz bakımından yukarıda değinilmiş felsefi akımlar üzerine oturtulabilen bir düşün sistemidir.⁴⁶ Başka bir deyişle onun benimsediği ve yararlandığı çeşitli felsefi akımlar, ulusal öze dayandırılan bir birleşim (Sentez) olarak ele alınabilir.⁴⁷

A. Pragmatist Yönü (Yararçılık)

Atatürk, bir kuramcı olmayıp, yaşayan bir adamdır. Bir yazarımızın belirttiği gibi⁴⁸; "Kafasını daha çok kuramcı Fransız kültürü ile beslemiş olan bu akılcı insan, Anglosakson görgücülüğüne (Empirisme) ve pragmatçılığına daha yakındır. Bilgiyi deney, gerçeği fayda ölçüsüne vurmayı sever."

Eğitim sürecini, insan yaşamında bir yarara (faydaya) yararlı (faydalı) olan bir işe araç kabul eden Atatürk, birçok konuşmalarında pragmatist (yararçılı, faydacı) bir eğitim felsefesine bağlı olduğunu belirtici ifadeler kullanmıştır. Örneğin; "..... Bir taraftan cehaletin giderilmesiyle uğraşırken bir taraftan da çocuklarımızı toplumsal ve ekonomik yaşamlarında verimli, başarılı kılabilmek için gerekli olan bilgi ve becerileri iş içinde ve iş aracılığıyla vermek eğitim yöntemimizin temelini oluşturmalıdır"⁴⁹ der.

Eğitmen denemesi ile Köy Enstitüleri teşkilâtı aşlında Atatürk'ün daha 1 Mart 1923'de Millet Meclisini açış nutkunda ileriye sürdüğü bir öne-

⁴⁶ Alkan, Cevat., "Atatürk Felsefesinde İnsan Kavramı", Eğitim ve Bilim, Sayı 46.

⁴⁷ Tütengil, C.O., "Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak, s. 214.

⁴⁸ Akay, İ., Atatürkçülüğün İlkeleri, s. 264.

⁴⁹ Koç, Şükrü., "Atatürk'ün Eğitim Felsefesi", Atatürkçülük Nedir? s. 70 vd.

rinin uygulanışydı. Bununla ilgili olarak "Üretim ve imalâtı artırıcı unsurlar yetiştirmek Türk eğitiminin temel ödevi olmalıdır"⁵⁰ der.

B. Olgucu (Pozitivist) Olarak Atatürk

Atatürk'ün felsefi açıdan bir değerlendirilmesi de, onun olgucu (pozitivist) oluşudur. Pozitivizm, olguculuktur. Yani, araştırmalarını olgulara, gerçeklere dayayan, fizik ötesi açıklamaları kuramsal olarak imkânsız ve yararsız gören; deneyle denetlenmeyen soruları sözde soru olarak niteleyen felsefe doğrultusudur. A. Comte'un felsefeye getirdiği bir kavramdır.⁵¹ Pozitivist sistemin çıkış noktası, duyularımızın bize sağladığı olaylardır. Bu nedenle ancak olayları bilebiliriz.⁵² Pozitivizmin yöntemi ise analitik akla dayanıyordu. Comte'a göre düşünce dünyasını yöneten mantık yasaları, nitelikleri gereği değişmezler ve her zaman her yerde ve her konuda ortaklırlar. Bu formül, pozitivist felsefenin ve pozitif bilimlerin temeli olan analitik aklın ifadesidir.⁵³ O halde olguculuk (pozitivizm), analitik akla dayanır, tarih felsefesi ve varlık sorununu reddeder. Atatürk'ün olguculuk yönü, onun bilim kavramına önem vermesi ve onu esas almasından ileri gelmektedir.⁵⁴ Bu düşünüyü, teknik, pozitif ve toplumsal bilimleri kapsayan geniş bir içeriğe sahiptir.⁵⁵ Böylece bu anlayış, çağdaş uygarlığı yaratması bakımından müsbet bilimciliktir.⁵⁶ Dünyayı, olayları ve herşeyi kavramak için müsbet bilime başvurulmalıdır.⁵⁷ Fizik ötesi ve bilim dışı kavramlar Atatürk'çü düşüncenin dışındadır. Çağımızın bilimsel düşüncesini, düşünce özgürlüğünü ve onun yol göstericiliğini benimsemiştir. İşte, Atatürk'çü felsefe, bir yazarımızın belirttiği gibi, akıl ve bilim gibi kaynakların temel alındığı felsefi akımların ulusal öze dayandırılan bir biresimi (sentezi) olarak kabul edilebilir.⁵⁸ Onun gerçekçiliği de yine olguculuk (pozitivist) yönünün bir başka görünümüdür. Ayrıca onun hümanist değerleri benimsemesi de bir başka felsefi yönünü oluşturur. Atatürk düşünce sistemindeki bu felsefe akımları, yeni biresimi (bir sentezi) ifade

⁵⁰ Koç, a.g. yazı, s. 72.

⁵¹ Akarsu, B., Felsefe Terimleri Sözlüğü.

⁵² Tunali, İ., Felsefe, s. 54.

⁵³ Timur, T., Türk Devrimi, s. 114.

⁵⁴ Timur, a.g.e., s. 114.

⁵⁵ Savcı, B., Atatürk Düşünü'nün Felsefe ve Toplumsal Özü Üzerine. Türk Dili, Sayı 278, s. 853.

⁵⁶ Savcı, a.g. yazı, s. 853.

⁵⁷ Tütengil, C.O., Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak, s. 213.

⁵⁸ Tütengil, C.O., a.g.e., s. 214.

etmektedir. Günlük yaşama yön verecek değerler topluluğunu ve eyleme dönüştüren bir görünümü temsil etmektedir.

C. Akılcılık (Rasyonalizm) ve Atatürk

Mustafa Kemal, Batıdaki akılcılığı (Rasyonalizmi) benimsemiş, akılcı düşünürlerin eserlerini incelenmiştir.⁵⁹ Esasen sözlerinde ömür boyunca sistemli olarak oluşan akılcı bir görüş vardır. Akılcı olduğu için bağınazlığa, yobazlığa, doğmacılığa, boş inançlara, doğa dışı düşüncelere karşıdır.

Akılcılık, bilginin kaynağını ve bilginin nasıl kazanıldığını açıklayan Descartes'in 17. yüzyılda geliştirdiği bir felsefi akımdır. Gerçekler aranırken akla dayandırılır. Akla uygun olmayan tüm davranış ve olaylar gerçeğe uygun değildir. Bu akım Batı ülkelerinde bilim ve tekniğin hızla gelişmesinde etkin bir rol oynamıştır.

Atatürk, akılcılığı ve bilimciliği devletin ve toplumsal yaşamın her alanına yaymaya çalışmış, akla ters düşen herşeyi reddetmiştir. O, bu akımı Batı felsefesini derinliğine araştırarak elde etmiş olmayıp, kendi dehasının özellikleriyle kendiliğinden elde etmiştir.⁶⁰ Akılcılığı, kendi kendine düşünüp çıkarmıştır. Özellikle davranışlarıyla bu akımı uygulamaya koymuştur. Böylece, onun devrimciliğini, akılcılığın topluma uygulaması olarak nitelendirebiliriz.

D. Kemalist Felsefenin İlkelerinin Eğitimsel Sonuçları

Kemalist felsefenin genel ilkelerinde ulusçuluk, devletçilik, halkçılık, devrimcilik gibi ilkeler her alana olduğu gibi Atatürk döneminin eğitimsel uygulamalarına da yansımıştır.⁶¹

a) *Halkçılık*: Bu ilke, eğitimde fırsat eşitliğini yaratmaya çalışmıştır. Özellikle alt sosyo-ekonomik kesimlerin eğitimini sağlayarak eğitimin kitle eğitimine geçişini gerçekleştirmiştir. Böylece seçkin azınlık eğitiminden kitle eğitimine dönüşüm olmuştur. Halk eğitimi ve kadın eğitimine halkçılık ilkesinin ışığında önem verilmiştir.

⁵⁹ Perin, Cevdet., Atatürk Kültür Devrimi, s. 17.

⁶⁰ Mumcu, Ahmet, Atatürkçülükte Temel İlkeler, s. 125.

⁶¹ Bursalıoğlu, Ziya, "Atatürk Döneminde Eğitim Felsefesi ve Yenileşmesi". Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, s. 15.

b) *Devrimcilik*: Bu ilke de bütün ilkelerin yayılması ve korunmasında eğitim sürecinin gücünden, eğitim kurumlarının etki alanından ve eğitimcilerin inançlı çabalarından yararlanılmasını sağlamıştır. Bu dönemin öğretmenleri, Kemalist felsefenin askerleri gibi canla başla hizmet görmüşlerdir.

c) *Ulusçuluk*: Bu ilke, toplumun değişik öğelerinin, kültürel ve eğitimel amaçlar çerçevesinde bütünleşmesine yol açmıştır. Ulusçuluk, eğitim olgusunun da ulusal bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Ulusçuluk ilkesi, ulusal bilinçlenmeyi amaçlamıştır. Bu husus eğitime de yansımıştır. Örneğin dilde yenileşme bu konudaki göstergelerden biridir. Bu kavram, eğitimin amaçları ve programlarına coğrafi ve lâik sınırlamalar çerçevesinde yansımıştır.

d) *Devletçilik*: Bu ilke, eğitimi iki yönde etkilemiştir.⁶²

a^a) Devlet işletmeleri, bürokratik eğitim merkezleri olarak etkin olmuşlardır. Bu işletmelerden yetişenler daha sonra, büyük özel kesimlerin kuruculuğunu yapmıştır.

b^b) Yüksek öğretim kurumlarından bazıları programlarını bu işletmelerin insangücü ihtiyacına dönük olarak yenilemiştir.

Bu ilke aynı zamanda, çevre kalkınmasını da amaçlayarak, çeşitli işletmelerin açılmasını sağlamıştır. Bunlar çevre kalkınması, halk eğitimi ve sanat eğitimi merkezleri olarak da hizmet etmişlerdir.

e) *Lâiklik İlkesi*: Eğitim sistemini en fazla etkileyen lâiklik ilkesidir. Eğitim sisteminin tümünü, amaçlarını ve süreçlerini geniş ölçüde etkilemiştir. Atatürk yeni bir eğitim sistemini Batılılaşmanın ilk koşulları arasında gördüğünden bu sistemin lâikleştirilmesine önem vermiştir.

Atatürk lâiklik ilkesini, geniş kapsamlı olarak ele almış, onun siyasal, toplumsal, kültürel programlarda ortak bir ilke olarak uygulanmasına önem vermiştir. Bu çerçevede eğitim programlarında da lâikliğe yer vermiştir. Ona göre eğitimde lâiklik, eğitimin dinsel otoritelerin etkisinden kurtarılacak devletin denetimi altına alınmasını ifade ettiği gibi, eğitim ve öğretimin amaçlarının, içeriğinin dünyevî gereklere uygun olarak yeniden düzenlenmesi anlamını da taşır. Bu çerçevede medreseler kapatılmış, zorunlu öğretim yaşında olan tüm Türk çocukları, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilk okullara devamları zorunlu kılınmıştır.

⁶² Bursahoğlu, Ziya, "Atatürk Dönemi Eğitim Politikası", Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi, s. 187.

IV — MEVCUT EĞİTİM DURUMUNUN ELEŞTİRİSİ

Atatürk, geleneksel olarak uygulanan mevcut eğitim sistemini yetersiz bulmuş ve ülkenin gelişmesinde bu tür eğitimin olumsuz sonuçlarını dile getirmiştir.⁶³ Eleştirilerinin ana noktalarını şöyle özetleyebiliriz:

- Toplumda bilgisizlik yaygındır. Cehaletin yaygın oluşu, eski dönemin en belirgin özelliği idi. Yöneticiler de kendi amaçları için bu durumun sürdürülmesini teşvik ediyorlardı.
- Öğretim yöntemleri yetersizdir. Ezberciliğe dayalı bir öğretim yöntemi egemendi, Yaratıcılığı engelleyici nitelikte idi.
- Eğitim millî değildir. Bu husus, hem kuruluş, hem de öz yönünden söz konusudur. Millî bir kültürün gelişmesine uygun olmayan bir eğitimdir.
- İstikrarlı bir eğitim politikası yoktur. Osmanlı eğitiminin son dönemlerinde her Maarif Nazırının, vekilinin ayrı birer programı vardı.
- Tüketici insan yetiştiren, yaşamı bilmeyen, yüzeysel bilgiye sahip insan yetiştirme amaçlı bir eğitim sistemi vardı.
- Geleneksel olarak uygulanan eğitim, bu dünyaya değil, öbür dünyaya yönelmiştir. Çağın gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verememektedir.

İşte bütün bu noktalar, yeni bir eğitim politikasının gerekliliğini haklı kılmaktaydı. Özgür düşünceyi durduran, yaratıcılığa engel olan, yapıcılığa yer vermeyen tüm uygulamaları kaldırıp, onların yerine insan zekâsının özgür bir duruma getirilmesini istiyordu.

Şimdi, yeni eğitim politikasının temellerini ele alalım.

V — YENİ EĞİTİM POLİTİKASININ TEMELLERİ

Atatürk, eleştirdiği eğitim sisteminin yerine yeni bir eğitim anlayışı getirmiştir. Bu yeni sistemi de çeşitli noktalarda temellendirmiştir.⁶⁴

a) *Eğitim Millî Olmalıdır*: Bu konuda şöyle der: "... Bir millî terbiye programından söz ederken, yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebi-

⁶³ Akyüz, Yahya, "Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergi, cilt 4, Sayı 10, Kasım 1987.

⁶⁴ Akyüz, Y., A.g. yazı. Ayrıca Bkn.: Aytaç, Kemal. Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar, s. 12 vd.

len tüm etkilerden tamamen uzak, millî özelliklerimizle ve tarihimizle bağdaşabilen bir kültür kastediyorum". Çocuklarımız, gençlerimiz kendi millî değerlerimizle yetiştirilmelidir. Taklit olmamalıdır. Bu açıdan eğitim dili, yöntemi ve eğitim araçları tamamen millileştirilmelidir.

b) *Eğitim, Bilime Dayalı Olmalıdır*: "Milletimizin siyasal, toplumsal yaşamında, fikrî terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır" der. Atatürk'ün bilimsellik ilkesi, eğitim ve öğretimde amaç, içerik ve araçların bilimin en son düzeyindeki verilere göre düzenlenmesini amaçlar. Özetle bilim ve teknik, kurulacak yeni eğitimin belirleyicisi olmalıdır.

c) *Eğitimde Birlik Sağlanması (Öğretimi Birleştirme)*: Eğitim ve öğretimde, zümresel ya da kültürel cinsten farklılıkların ortadan kaldırılarak birlik sağlanmasını ifade eder. *Tevhid-i Tedrisat* (Öğretim Birliği) yasası ile uygulamaya konmuştur. Böylece bu kanun ile Türkiye'deki tüm eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.

d) *Bilgisizliğin Giderilmesi ve Halk Eğitimi*: Bu konuda "Bundan dolayı, bizim izleyeceğimiz millî eğitim politikasının temeli, önce, içinde bulunduğumuz bilgisizliği gidermektir" der. O halde eğitim, toplumu cehaletten kurtarmalı, onun bilgi ve ahlâk düzeyini yükseltmelidir. Halkın bilinçli olarak toplumun sorunlarına sahip çıkabilmesi için onun eğitilmesi gerekir. Böylece "Halk eğitimi"nin yaygınlaştırılmasında çaba sarfetmiştir. Bu konuda şöyle devam eder; "... Bütün köylüye okumayı, yazmayı ve dört işlemi öğretmek, vatanını milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafya, tarih, din ve ahlâk bilgisi vermek millî eğitim programımızın ilk hedefidir".

Halk evlerinin açılması, okuma yazma kursları, halk eğitimi uygulamalarının bir örneğini oluşturmaktadır.

e) *İşe Dayalı Uygulamalı Eğitim*: Bu ilkeye göre iş, eğitim ve öğretimde temel bir araç olmalıdır. İş içinde ve iş aracılığıyla eğitim, bilgi, işe dayalı olarak verilmelidir. Yani eğitim, işe yarar, üretici olmalıdır.

Böylece öğretim yöntemi uygulamaya yer veren bir özellik taşımalıdır.⁶⁵ Okullarda uygulamalı öğretim yönteminin kullanılmasını istemiştir. Bu yoldan meslekî ve teknik öğretime önem verilmiştir. İlk öğretimden en yüksek öğretime kadar teknik eğitimin gerçekleşmesini istemiştir.

⁶⁵ Doğan, Hıfzı, "Atatürk'ün İşlevsel Eğitim Anlayışı", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu.

Bu ilke Atatürk'ün "İşlevsel Eğitim" kavramına verdiği önemi göstermektedir.⁶⁶ Özellikle:

- Okul ile yaşam arasında bir bağ kurulması;
- Tarımsal çevrelerde çiftlik okulların kurulması,
- Ders konularının çevreden alınması,
- Üretici eğitime yönelmesi gibi uygulamalar onun eğitimde işlevsellik akımına bağlılığını göstermektedir. Bu ilkenin benimsenmesi, eğitimde aşağıdaki yeniliklerin uygulanmasını gerektirmiştir⁶⁷:
- Okul yaşamının çevrenin ekonomik koşullarına göre düzenlenmesi,
- Her bölgede o bölge ekonomisinin özelliğine göre sanat okulları açılması,
- Genel ve teknik öğretimin birbirinden ayıramayacağı.

O halde pratiklik, işlevsellik, çevresel koşullara uygunluk, iş ilkesi ve yapmaya dayalı olma gibi özellikler, bu eğitim anlayışının eğitim yöntemini ifade etmektedir.

f) *Disiplin ve Fazilet*: Eğitim, çocuğa fazilet, düzen ve disiplin gibi özellikler kazandırmalıdır. 1922 yılındaki Maarif Kongresini açarken bu konuda şunları söylemiştir: "Yeni neslin donatılacağı manevî nitelikler arasında kuvvetli bir fazilet aşkı ve kuvvetli bir düzen ve disiplin fikri de yer almalıdır". Kuşkusuz, eğitimde düzen ve disiplin, başarının temelidir. Atatürk, eski dönemlerin dayağa dayanan düzen, disiplin anlayışının yerine, sevgiye dayanan bir düzen ve disiplin anlayışını savunmuştur.⁶⁸

g) *Karma Eğitim*: Karma eğitim, eğitim ve öğretimde cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması, her iki cinsin de eğitim hak ve imkânlarından birlikte ve eşit olarak yararlanmaları anlamını taşır. O, eğitimde kadın-erkek ayrımını istememiş, ilke olarak kadın-erkek eşitliğinden yana olmuştur. Ona göre kadınlar toplum ve iş yaşamında erkeklerle birlikte yürüyerek birbirinin yardımcısı olmalıdır.

Tanzimatla birlikte orta dereceli okullara kızların devamına izin verilince, kız öğrenciler erkeklerden ayrı okullarda okutuluyorlardı.

⁶⁶ Doğan, Hıfzı, a.g. yazı.

⁶⁷ Doğan, Hıfzı, a.g. yazı.

⁶⁸ Akyüz, Yahya, a.g. yazı.

Karma eğitime geçiş, hem çağdaşlığın ifadesi, hem de kadın haklarını geliştirmeye yardımcı bir uygulama idi. Ayrıca malî güçlüklerle de karma eğitim gerekli idi.⁶⁹ Bu ilke de örgün eğitim sistemiyle okullarımızda uygulanmıştır.

h) *Cumhuriyetin Koruyucularının Yetiştirilmesi*: Kurulan yeni devletin, varlığını sürdürebilmesi için kendine bağlı bir zihniyetle yetiştirilecek yeni kuşaklara ihtiyaç vardı. İşte eğitimden beklenen, bu nitelikler sahip kuşakları yetiştirmek idi. Bu konuda Atatürk, "Cumhuriyet, düşünce, bilgi, beden yönünden güçlü ve yüksek karakterli koruyucular ister" der.⁷⁰

Atatürk'ün bu görüşü de Atatürkçü bir gençliğin yetiştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu konuyu ileride daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

ı) *Fırsat Eşitliği Sağlanması*: Toplumun her kesiminin eğitim hizmetlerinden yararlanması gerekli idi. Eğitim imkânlarından yararlanma, sadece bir grubun ya da sınıfın hakkı olmamalı, bütün vatandaşların (kadın, erkek, çifçi, hamal vs.) eğitimden pay almaları gereği vurgulanmaktaydı. Bunun için herkes okur yazar olmalı ve ilköğretimin yaygınlaştırılarak zorunlu duruma getirilmesi gerekli idi. Cinsiyet ayırımı gözetilmeden herkes okula alınmalı ve orada bir sanat öğrenmeli idi. Okullar en küçük yerleşme birimlerine kadar yaygınlaştırılmalı idi. Yatılı ilkokullar da gereken yerlerde açılmalı idi.

Atatürk eğitimde fırsat eşitliğini her öğretim kademesinde düşünmüştür.⁷¹ Bu konuda teknik eleman ve uzman yetiştirmek amacıyla üniversitelerin de tüm ülke çapında yaygınlaştırılmasına taraftardı. Üniversitelerin çoğalmasını, hem kalkınmamız açısından, hem de fırsat eşitliği bakımından istemiştir. Bu konuda Ankara ve Van Üniversitelerinin biran önce açılmasını belirten konuşmaları vardır.

Bu ilkelere Atatürk dönemindeki eğitim uygulamalarında tamamen uyulmuştur. Eğitim, devletin denetim ve gözetiminde demokratik, lâik, eşitlikçi, işlevsel ve bilimsel temele dayalı olarak insanlı bir nitelikle uygulamaya konmuştur.

ı) *Alfabe Değişikliği (Harf Devrimi)*: Arap harflerinin terkedilerek, yerine Lâtin alfabesinin alınması, eğitimi yakından ilgilendiren değişikliklerden

⁶⁹ Başgöz, İlhan-Wilson, Howard: Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk, s. 104.

⁷⁰ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 303.

⁷¹ Karagözoğlu, Galip, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", Atatürk Araştırma Dergisi, Cilt II, Sayı 4, Kasım 1985, s. 210 vd.

birisidir. Arap harfleriyle öğretimde bir öğrenci yıllarca okuma yazmayı öğrenemiyordu. Lâtin harfleriyle yapılan öğretimde bir öğrenci okuyup yazmayı birkaç ay içinde öğrenebiliyordu. Alfabe değişikliğinin temel gerekçesi, zor öğrenilmesi idi. Batılılaşmanın araçlarından birisi de Lâtin alfabesinin kullanılması idi. Fakat pek çok güçlükler söz konusu idi. Dinsel ve siyasal nitelikteki bu güçlükler aydınlar arasında uzun tartışmalara yol açtı. Kur'an'ın Arap alfabesi ile yazılmış olması ve Müslümanlıkta alfabenin kutsal sayılması, konunun dinsel yönünü oluşturmaktaydı. Konunun siyasal yönü ise, İmparatorluğun dağılmasına neden olacağı korkusu idi. Arap alfabesi siyasî bir bağ idi. Sovyetlerde yaşayan Türkler de Arap alfabesi kullanıyorlardı. Alfabe değişikliği, onlarla bağları koparabilirdi.

Bütün bu kaygılara karşın Atatürk, yeni Türk alfabesini benimser ve halka, aydınlara açıklar. Böylece kendisi de yeni alfabenin öğretilmesi için başöğretmenlik yapar ve yaygın bir kampanya başlatılır. Atatürk, kent kent dolaşarak, okullarda, kahvelerde, meydanlarda kara tahtanın başına geçerek vatandaşlara alfabe dersi vermeye başlar. Devlet dairelerinde, orduda, Türk Ocaklarında, hapisanelerde kurslar açılır. İlk dört ayda 5.000 öğretmen, yeni alfabe öğrenerek yeni kursların yönetimini üstlerine alırlar.⁷² Bütün ülke büyük bir okula döner. Okul kitapları yeni yazı ile basılarak okullara dağıtılır. 1.11.1928 tarihinde ise Lâtin harflerinin kabulü hakkındaki yasa, Meclisten geçer.

Dil, ulus olmanın temel ögesi idi. İmparatorluktan uluslaşmaya geçişte önemli olan bir öge idi. Eğitim ve kültür birliğinin de önemli bir aracı idi.

Atatürk, daha 1911 li yıllarda sade Türkçe ve millî edebiyat akımları ile ilgileniyordu. Bunların gerçekleşmesini de istiyordu. Sağlıklı bir iletişim için, ayrıca da tam bağımsız bir ülke için de dil temel bir öge idi. Ulusal eğitimin gerçekleşmesi için de ulusal bir dil gerekli idi. Atatürk, aydınlar ve halk arasında mevcut kültür ikiliğinin varlığını istemiyordu. Aydınlar ve halk arasındaki uçurum ve kopukluk bir ikilik yaratıyor ve gerçek anlamda etkili ve çağdaş eğitim yapılmasını engelliyordu. Türkçe kurallar, sözcükler geliştirilerek dilimiz yabancı etkilerden arınmalı idi. Yazı devrimi, câhilliğin önlenmesinde gerekli bir uygulama olacaktı.

⁷² Başgöz, Wilson, Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk, s. 118.

Lâtin harfleri konusu, ilk kez 21 Şubat 1923 yılında İzmir'de Millî İktisat Kongresinde dile getirilmiştir. Mecliste yazı değişikliğini savunanların gerekçeleri şunlardı⁷³:

a) Halka okuma yazmayı çok daha kolay öğretmeyi sağlayacak bir yazı sistemini benimsemek. Böylece okuma yazma oranını kısa zamanda yükseltmek,

b) Türkçenin zenginliğini ve canlılığını daha iyi ortaya koyup gelişmesini sağlamak,

c) Uygar uluslarla iletişimi geliştirmek.

Tanınmış yazarlar ve kişiler yazılarıyla, konuşmalarıyla konuyu destekleyecek kamu oyu oluştururlar.

Atatürk, 1 Kasım 1928 günü Büyük Millet Meclisini açış konuşmasında şöyle diyor: "Büyük Türk Milletine kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk Milleti, cehaletten az emekle, kısa yoldan, ancak kendi güzel ve asil diline uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabılır. Bu okuma yazma anahtarı ancak Lâtin esasından alınan Türk alfabesidir."

Türklerin 10. yüzyıldan beri kullanageldikleri Arap yazısı, Türkçenin yapısına ve işleyişine uygun değildi. Türkçe ve Arapça, ayrı dil ailelerine bağlı idi. İki dilin ses yapısı, dil bilgisi farklı idi.

Türk Alfabesi:

- Okuma-yazma ve öğrenim açısından çok kolaydı.
- Türkçenin ses ve sözcük yapısıyla tam bir uyuşum içindeydi.
- Benimsenen harfler, yazım ve okuma yönünden bir güçlük yaratmıyordu.

Yazı devriminden sonra Mustafa Kemal'in önderliğinde yurt çapında bir okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Daha sonra Millet Mektepleri uygulamasına geçildi. Bu mektepler, okuma yazma bilmeyen vatandaşları okur yazar duruma getirmek amacıyla tüm yurttan açılan halk dershaneleri niteliğinde idi. Bu okullar okuma yazma seferberliğinin uzantısı olmuşlar ve ona hız kazandırmışlardır.

⁷³ Kavcar, Cahit, "Yazı Devrimi-Dil ve Eğitime Getirdiği Kolaylıklar", Ank. Üni. Eğitim Fak. Derg., Cilt 14, Sayı 1-2, s. 45.

Yazı devrimi, basın ve yayın işlerini kolaylaştırmıştır. Eski yazı ve yazım düzeniyle kitap, gazete ve dergi basımı çok güçlü.

j) *Öğretmen Ögesi*: Öğretmen, eğitim amaçlarının gerçekleştirilmesinde temel kaynaklardan birisidir. Toplumun geleceği ve yazgısı üstünde öğretmen güçlü bir etkidir. Sistemi, programları, eğitim araç ve gereçlerini kullanarak, onlara dinamiklik kazandırarak eğitimin amaçlarını gerçekleştirmeye çalışanlar öğretmenlerdir. Bu bakımdan eğitimde temel kaynaklardan birisi de öğretmendir. Bu hususu dikkate alan Atatürk, çeşitli vesilelerle öğretmenlere ilişkin konuşmalarında onlara değer vermiş, onlara güvendiğini dile getirmiştir. Örneğin onlara şunları söylemiştir; “Gerçek zaferi siz kazanacak ve yaşatacaksınız” ..... “Bir kitle ulus olabilmek için, kesinlikle eğitimcilere, öğretmenlere muhtaçtır.”⁷⁴

“Yürümekte olduğumuz yenilik, evrim ve uygarlık yolunda, sizlerden meydana gelen bir Türk ordusuna dayandıkça, ne olursa olsun başarılı olacağımıza inancım kesindir”.

Atatürk yeni kuşakları öğretmenlere emanet ettiğini, onlara güvendiğini her fırsatta belirtmiştir. bu konuda şunları söyler:

“Öğretmenler. Yeni kuşağı, Cumhuriyetin özverili öğretmen ve eğitimcilerini sizler yetiştireceksiniz ve yeni kuşak sizin eseriniz olacaktır. Eserin değeri, sizin beceri ve özverinizin derecesiyle oranlı olacaktır. Cumhuriyet, düşünce, bilgi ve beden yönünden güçlü ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni kuşağı bu nitelikte ve yetenekte yetiştirmek, sizin elinizdedir.”⁷⁵

Öğretmenlerin güçlü, anlayışlı ve özverili olmalarını istemiştir.⁷⁶ Yine aynı konuşmasında, öğretmenlerin başarısının Cumhuriyetin başarısı olacağına değinmiştir.

Öğretmenlerin yetiştireceği kuşakların niteliğini de “Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür kuşaklar ister.” çok meşhur sözleriyle ifade etmiştir. Onun öğretmenlik anlayışı, ulusu ile, öğrenciyle, hatta uluslar arası sorunlarla ilgilenen bir aydın biçimindedir.

Toplumumuz açısından ise öğretmenin rolünü şöyle belirtmiştir: “Öğretmenler her fırsattan yararlanarak halka koşmalı, halk ile beraber ol-

⁷⁴ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 303.

⁷⁵ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 303.

⁷⁶ Gedikoğlu, Şevket, Kemalist Eğitim İlkeleri, Uygulamalar, s. 25 v.d.

malı ve halk, öğretmenın çocuğa yalnız alfabe okutan bir varlıktan ibaret olamayacağını anlamalıdır.”⁷⁷ Atatürk, okulları yurdun çeşitli yörelerinde açılan birer “*Kültür Merkezi*” olarak nitelemiştir. Öğretmenlerin bu merkezlerde okul dışı çalışmalar yapmalarını onların bir görevi olarak şöyle belirtir.⁷⁸

“Bu merkezlerde bilimsel müsamereler, konferanslar düzenlemek, halkın okuryazar olmayanların, en kolay yoldan okutarak, onlara birinci derecede gerekli olan bilgileri vermek, gece dersleri açmak, bölgelerindeki gazete ve dergilere, özellikle genel eğitim ve halk bilgileriyle ilgili konular da yazılar yazmak, bu merkezlerde çalışan öğretmenlerin aksatmadan yerine getirecekleri görevler olacaktır.”

Atatürk, öğretmenliğin bir “Meslek” oluşuna dikkati çekmiştir. Cumhuriyetin o yıllarında böyle bir anlayış oldukça önemlidir. Çünkü öğretmenliğin bir çok ülkelerde bir meslek olup olmadığı, tartışma konusu olmuştur. Bu konuda 1925 yılında TBMM’ni açarken şöyle der:⁷⁹

“Okullarda öğretim görevinin güvenilir kimselere verilmesini, yurt çocuklarının o görevi kendine hem bir meslek, hem bir ideal sayacak üstün ve saygı değer öğretmenler tarafından yetiştirilmesini sağlamak için...”

Atatürk, öğretmenlerin ekonomik durumlarının da güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Günümüzde öğretmenlerin geçim sıkıntısı içinde olduğu hususu dikkate alındığında Atatürk’ün o zamandan bu önemli konuya değinmesini oldukça ilginç buluyoruz. Bu konudaki sözleri de şöyle; “... öteki serbest ve yüksek meslekler gibi derece derece ilerleyen ve ne yapıp yapıp bir geçim rahatlığı sağlamaya uygun bir meslek durumuna getirilmelidir.”⁸⁰

Atatürk, geçmiş dönemi eleştirirken o dönemin, öğretmenlere gereken önemi vermediğini belirtir.

Özetle Atatürk, Türk öğretmeninin refah ve mutluluğuna büyük bir önem vermiştir. Öğretmenlik mesleğinin de refah getiren bir meslek olmasını, saygınlık kazanmasını, maddî ve manevî doyum sağlayan bir özelliğe kavuşturulmasını ısrarla savunmuştur.

⁷⁷ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 301.

⁷⁸ Gedikoğlu, Şevket, a.g.e.

⁷⁹ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 301.

⁸⁰ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 301.

k) *Bir Eğitim Kurumu Olarak Aile ve Kadına İlişkin Görüşleri:*

a^a) *Aile:* Çocuğun okula gitmeden önceki en önemli eğitim kurumu kuşkusuz ailedir. İşte Atatürk'ün aileye ilişkin görüşlerine, aile kurumunun bir eğitim kurumu olması nedeniyle değinmek istiyoruz.

Atatürk açısından aile, Türk toplumsal yaşamının kaynağı ve temel kurumlarından birisidir. Ona göre “Medeniyetin esası, ilerlemenin ve kuvvetin temeli, aile hayatındadır. Bu hayatta yozlaşma, muhakkak sosyal, ekonomik ve siyasî bozulmaya neden olur.”⁸¹ Toplumumuz, güç durumlardan kolaylıkla çıkabilmeyi aile bütünlüğü ve aile üyelerinin işbirliği sayesinde sağlamıştır. Ülkemizde Batıda olmayan sağlam aile ilişkilerinin varlığı, toplumun yapısında da dengeli, huzurlu, bütünlüşmüş, sağlıklı bir özelliği gerçekleştirmiştir.⁸²

Aile içinde çocuk eğitimine önem vererek onları serbestçe konuşmaya, düşüncelerini, duygularını rahatlıkla açıklamaya teşvik edici bir yaklaşım, Atatürkçü düşüncede yer almaktadır.⁸³ Bu konuda şunları söyler: “Çocuklarımızı artık düşüncelerini hiç çekinmeden açıkca ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimî düşüncelerine saygı beslemeye alıştırmalıyız. Aynı zamanda onların temiz yüreklerinde yurt, ulus, aile ve yurttaş sevgisiyle beraber doğruya, iyiye ve güzel şeylere karşı sevgi ve ilgi uyandırmaya çalışılmalıdır.”

b^b) *Kadının Toplumdaki Yeri:* Türk kadını, çalışma hayatımızda erkeğe ortaktır. Tüm çalışma hayatında kadın erkeğin en büyük yardımcısıdır, erkeğin tamamlayıcısıdır.⁸⁴ Atatürk bu görüştedir. Aşağıda onun bu konudaki sözleri belirtilmiştir.

c^c) *Kadın Eğitimi:* Kadınlarımız erkeklerden daha çok aydın, daha çok verimli, olgun, daha fazla bilgili olmaya zorunludurlar.

“Türkiye Cumhuriyeti’nde kadın, bütün Türk tarihinde olduğu gibi bugün de en saygın yerde, herşeyin üstünde yüksek ve şerefli bir varlıktır.”⁸⁵

⁸¹ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 327.

⁸² Atatürkçülük, 3. Kitap, s. 159.

⁸³ Atatürkçülük, 3. Kitap, s. 160.

⁸⁴ Atatürkçülük, 3. Kitap, s. 157 v.d.

⁸⁵ Atatürkçülük, 3. Kitap, s. 157.

“Daha esenlikle, daha dürüst olarak yürüteceğimiz yol vardır. Bu yol, büyük Türk kadınına çalışmamıza ortak yapmak, yaşamımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmî, ahlâkî, sosyal, ekonomik yaşamda erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve destekleyicisi yapmak yoludur”.

Bu düşünce yapısı, Türk toplumunda kadının bir kişilik kazanmasına yol açmıştır.

“Kadın meselesinde cesur olalım. Kuruntuyu bırakalım... açılınsınlar, onların zihinlerini ciddi ilimler ve fen ile süsleyelim”.⁸⁶

Görüldüğü gibi onun kadına ilişkin görüşleri kadının hem topluma katılması, hem de eğitilmesi biçimindedir. Kadının eğitilmesi ise onun kişiliğinin gelişmesi ve çocuğunun eğiticisi olması bakımından önem kazanmaktadır.

Sağlıklı bir toplum, dengeli ve tutarlı bir aile yapısını gerektirir. Bunun için kadın eğitimine ayrıca önem vermek gerekir. Bütün bu hususlar onun kadın ve aileyle ilişkin görüşlerinde yer almaktadır.

VI — ATATÜRK VE GENÇLİK

Atatürk'ün eğitimsel yönünün bir başka boyutu ise, onun “Gençlik” hakkındaki görüşleridir. Bu kısımda onun bu konudaki sözleri ve gençliğin eğitimine verdiği önem üzerinde durulacaktır.

Atatürk'ün gençliğe ilişkin sözleri, daha çok onun gençlik hakkındaki geleceğe yönelik beklentileridir. Bu nedenle onun gençliğe yönelik düşünceleri, değişim süreci içerisinde bir dinamiklik göstermektedir.

Atatürk, gencin toplumdaki yerini ve toplumsal değişimdeki önemini kavramış ve Cumhuriyetin korunmasını ona vermiştir.

Atatürk gençliğe güvenmiş ve onun gelecekteki dinamik rolüne inanmıştı. Bu nedenle gençliği çeşitli konuşmalarında yüceltmiş ve övmüştür.

Gencin birinci görevinin Türk Bağımsızlığının ve Türk Cumhuriyeti'nin sonsuza dek korunması ve savunması olduğunu belirten Atatürk, Türkiye’de yeni rejimin kökleşmesini istemiş ve bu kökleşmede gencin birinci derecede rolü olduğunu vurgulamıştır.

⁸⁶ Atatürkçülük, 3. Kitap, s. 161.

Gencin bu görevini gereğince yapabilmesi için ona belirli nitelikler kazandırılmasının önemine değinmiştir. Atatürk'ün öngördüğü bu nitelikler şunlardır:

A. Bireysel Nitelikler

Atatürk, gençlerde bulunması gereken bireysel nitelikler olarak şu hususlara değinmiştir.

- a. Disiplinli, düzenli olmak,
- b. Çalışmalarda sabır ve süreklilik,
- c. Plânlı ve akılcı özelliklere sahip çok çalışma,
- d. Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür kuşak olmak,
- e. Yapıcı ve yükseltici bir tutum ve davranış kazanmak,
- f. Deneyimli olmak.

“Gençlerimiz de deneyim sahibi olmuşlardır... Gençlerimizin gördükleri bu deneyimlerden yararlanarak etken, ülkeye yararlı ve azmü imanla donanmış olarak görevlerini hakkıyla yerine getireceklerine eminim”.⁸⁷

g. Başarılı olmak,

“Bundan dolayı yaşamda yalnız iki şey vardır. Yenmek, yenilmek. Sizde, Türk gençliğine terk edip bıraktığımız vicdanî emanet, yalnız ve daima yenmektir ve eminim daima yeneceksiniz”.⁸⁸

h. “Gezdiğim bütün yerlerde genç arkadaşlarınız hep sizler gibi duygulu, azimli ve cesurdur”.⁸⁹

1. Güçlüklerden korkmamak,

“Geleceğe hazırlanan yurt çocuklarına hiçbir güçlük karşısında boyun eğmemelerini, olanca güçleriyle bıkmadan ve yılmadan çalışmalarını... Öğütlerim”.⁹⁰

⁸⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 141.

⁸⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 133.

⁸⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 133.

⁹⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 17.

B. Toplumsal ve Siyasal Nitelikler

Atatürk'ün gençlerde bulunmasını istediği toplumsal ve siyasal nitelikler ise aşağıdaki noktalar etrafında toplanabilir:

a. Ülkemizin bağımsızlığına, kendi benliğine ve ulusal geleneklerine düşman tüm öğelerle savaşım gereğinin öğretilmesi.⁹¹

“Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz öğrenimin sınırı ne olursa olsun, onlara temel olarak şunları öğreteceğiz”;⁹²

- Ulusuna,
- Türkiye Devletine,
- Türkiye Büyük Millet Meclisine düşman olanlarla savaşma gereği.

b. Gençlere millî bir eğitim kazandırmak,

“Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kuşağa vereceği eğitimin millî eğitim olduğunu kesinlikle ifade edeyim”.⁹³

c. Eğitimde bilim ve tekniği temel almak,

“Dünyada her şey için, madde ile ilgili işler için, fizik ötesi işler için, yaşam için, başarı için en gerçek önder, bilimdir; tekniktir. Bilim ve tekniğin dışında önder aramak, çevresinde olup bitenleri görememektir, bilgisizliktir, doğru yoldan sapmadır” der.⁹⁴

“... Gelişmiş ve yükselmiş bir ulus olarak uygarlık alanı üzerinde yaşayacağız. Bu yaşam, ancak bilimle, teknikle olur. Bilim ve teknik nerede ise oradan alacağız ve her yuttaşın kafasına koyacağız. Bilim ve teknik için kayıt ve şart yoktur”.⁹⁵

d. Uygar ve çağdaş bir toplum düzeyine varmak ülküsüne sahip olmak.

e. Gençlerin kişisel ve toplumsal yaşamlarında birleştirici, toplayıcı, kaynaştırıcı olmaları,

⁹¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 231.

⁹² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 45.

⁹³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 198.

⁹⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 194.

⁹⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 44.

f. Okuma yazma seferberliğine fiilen hizmet ve yardımcı olmak⁹⁶

g. "Gençlerimiz ne için yürüdüklerini ve ne yapacaklarını önce kendi dimağlarında iyice tekrarrür ettirmeli, onları halk tarafından iyice kabili hazim ve kabili kabul bir duruma getirmeli, onları ancak ondan sonra ortaya atmalıdır".⁹⁷

h. "Gençlerin herşeyden önce millete güven bahşetmesi gerekir".⁹⁸

1. "... Yeni Türk devletini büyütüp yükseltmek bizlerden sizlere teveccüh eder."⁹⁹

i. "Sırf vatan ve hakikat aşkıyle ışık serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümündür".¹⁰⁰ "Vatan sevgisinin en değerli simgesi olacaksınız".

j. ... düşünce özgürlüğünün en değerli simgesi olacaksınız".¹⁰¹

"Gençlerimiz yetiştirilirken ulusal değerleri tam bir coşku ile, her karşı düşünce önünde şiddetle ve özveriyle savunma zorunluğu iyice öğretilmelidir".¹⁰²

Atatürk'ün çeşitli konuşmalarından aldığımız bu sözleri, onun gençlerden beklentilerini hiçbir kuşkuyla yol açmayacak biçimde açıkca ortaya koymaktadır.

Anarşik dönemde siyasal nitelikteki ideolojik bölünmeler, ülkemizde ciddi sorunlar doğurmuştur. Bunun sonucu olarak gençlik, ülke için kitlelerde bir düşman olarak görülmüş ve onlar hakkında hoşgörüsüz, ön yargılı, kolayca etkilenen, belli bir örgüt ya da öndere körü körüne bağlı, taklitçi, aceleci, hayalperest, tembel, sorumsuz, kafalarının doğrultusunda giden, herşeye karşı gelen, bozguncu, yıkıcı gibi olumsuz değer yargıları geliştirilmiş ve bunun ciddiliğine inanılmıştır.

Özetle, 12 Eylül öncesi olaylar, Atatürk'ün gençlik anlayışından bir sapma niteliğine bürünmüştür. Bu durumda Atatürk'ün yeterince anlaşıl-

⁹⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 360.

⁹⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 141.

⁹⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 141.

⁹⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 133.

¹⁰⁰ Karal, E.Z., Atatürk'ten Düşünceler, s. 93.

¹⁰¹ Karal, a.g.e., s. 93.

¹⁰² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II., s. 17.

maması, anlatılamaması, tanıtılamaması geniş rol oynamıştır. Gençlik, ülkemizde çeşitli kültür çatışmaları içinde kalmış, geçerli değerlerin yerini bölgencilik, mezhep, ideoloji ve ekonomik farkların yarattığı yoz değerlerin benimsetilmesine çalışılan bir kitle durumuna getirilmiştir. Çeşitli kişiler ve kurumlarda ortak değerlerin kaybolmasında ve hatta saldırı, çatışma ve kargaşada rol oynamışlardır.

Atatürk, gelişme anlamındaki bir değişmeden yana idi. Gençliğe bu doğrultuda bir serî amaçlar sunmuştur. Onun birleştirici, barış ve kardeşliği sürdürücü, sevgi, saygı ve güven gibi değerlere önem veren tutumu milliyetçi, demokratik, lâik ilkelere bağlılığı, özgürlük ve özgür düşünceye ve bilime önem veren tutumu, insan haklarına saygılı oluşu ve bu nitelikleri genç kuşaklara kazandırmak isteği, onun evrensel ve kalıcı nitelikleridir.

İşte, gençlik hakkındaki olumsuz yargıları silip, yeniden onlara ilişkin olumlu yargıları kitlelere benimsetmeliyiz. Şu olumlu yargılar günümüz gençliğini kapsamalıdır. Gençler: samimî ve dürüstturler, kararlı ve amaçlıdırlar, eşitlikçidirler, yurtseverdirler, uyanık ve bilgilidirler, yaratıcı, yapıcı, yenilikçi ve açık fikirli, açık sözlüdürler. Bu nitelikler, Atatürk'ün de gençlikte görmek istediği niteliklerdi.

Gençlere aktarılacak kültürün temelinde yukarıda değindiğimiz ortak değerler yer aldığında Atatürkçülük sürdürülecek ve genç kuşak onun istediği biçimde yetişecektir. Onun tüm görüşleri gibi gençlik anlayışı, özlentleri ve yorumları da ülkenin çağdaşlaşmasına yönelik ve rasyoneldir. Bu nedenle onun çağdaş ve kalıcı görüşleri, tüm gençliğimizin sürekli olarak gözönünde bulundurması gereken niteliktedir. Bunun için gençliğin onun eserlerini çok iyi sürekli biçimde okuması, gözden geçirmesi ve yorumlaması gerekmektedir.

VII — ATATÜRK VE SPOR

Atatürk'ün eğitimsel görüşlerinin başka bir yönü de spora ilişkindir.

Onu ölüm yıldönümünde bir kez daha anarken, son yıllarda ülkemizde çok önem kazanmaya başlayan spora ve spor eğitimine ilişkin görüşlerini ele alacağız. Her konuda olduğu gibi O'nun spor konusundaki görüşleri de çağdaş, günümüz koşullarıyla bağdaşan kalıcı görüşlerdir.¹⁰³

¹⁰³ Tezcan, Mahmut, "Atatürk ve Spor", Eğitim ve Bilim, Cilt 7, Sayı 40, Kasım 1982, s. 19 vd.

Beden eğitimi ve spor, genel eğitim içerisinde ele alınan ve onun ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle örgün eğitim içerisinde yer alan sporun gerek uygulama gerekse araştırmalara konu olmaması ya da yeterince önemsenmemesi, eğitim sistemimizin eksiklikleri arasında belirtilebilir. Oysaki büyük önder Atatürk, spora, bugünkü izlenecek politikalara yön verecek derecede önem vermiştir.

Atatürk'ün spora bakışı hem bireysel, hem de toplumsal niteliktedir. Özellikle spor sosyolojisi açısından dikkate alınabilecek toplumsal görüşleri vardır. Gencin örgün eğitiminin yanında beden eğitimine de önem verişini şu sözleriyle açıklıyor: "... fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde de kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, güçlü bir kuşak yetiştirmek ana siyasetimizin açık dileğidir".

Günümüzde yaygın olan görüş, "Herkes için spor" anlayışıdır. Atatürk bugün birçok ülkelerin benimsediği ve ülkemizde de yaygınlaşmakta olan bu görüşü şöyle dile getirmiştir: "Türk sosyal yapısında spor hareketlerini düzenlemekle görevli olanlar, Türk çocuklarının spor hayatını yükseltmeyi düşünürken sadece gösteriş için herhangi bir yarışmada kazanmak amacıyla bir spor politikası oluşturmazlar. Esas olan, bütün her yaştaki Türkler için beden eğitimini sağlamaktır".¹⁰⁴

Atatürk, sporu bireysel açıdan ele alırken, onun bireye kazandırdığı nitelikler üzerinde durmuştur. Bu konuda şöyle der: "Spor yalnız beden yeteneğinin bir üstünlüğü sayılamaz. Anlayış ve zekâ, ahlâk da bu işe yardım eder. Zekâ ve kavrayışı geri olan kuvvetliler zekâ ve kavrayışı yerinde olan daha az kuvvetlilerle başa çıkamazlar. Ben sporcunun zekî, çevik, aynı zamanda ahlâklısını severim".¹⁰⁵

Atatürk, sporun sağladığı yararların bilincinde olmayı, kitlelerin onun önemini kavramış olmak koşuluna bağlar. "Açık ve kafî söyleyeyim ki sporda başarılı olmak için her türlü yardımdan çok, bütün milletçe sporun mahiyeti ve değeri anlaşılmalı olmak ve ona kalpten sevgi ve onu vatanî görev saymak lâzımdır"¹⁰⁶ demekle bu noktanın önemine işaret etmiş olmaktadır.

Spor türleri, bilindiği gibi oldukça çeşitlilik göstermektedir. O, sadece bir tür üzerinde değil, değişik her türlü sporlarla uğraşmak gereğine de

¹⁰⁴ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 342.

¹⁰⁵ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 342.

¹⁰⁶ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 344.

değirir. Bu konuda, "Her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin millî terbiyesinin ana unsurlarından saymak lâzımdır. Bu işte hükûmetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddî ve dikkatli davranması, Türk gençliğinin spor bakımından da millî heyecan içinde, itina ile yetiştirilmesi önemli tutulmalıdır" der.¹⁰⁷

Atatürk, Türk sporcusunun meslek düsturunu da belirlemiştir. Bu düstur, Türk Ulusunun şerefine gözönünde bulundurulmasıdır. "Her boy ölçüşmede arkalarında Türk milletinin bulunduğu ve millet şerefini düşünmelerini Türk sporcularına meslek düsturu olarak kaydediyorum"¹⁰⁸ diyerek Türk sporcusundan Türk'ün haysiyet ve gururunu daima gözönünde bulundurmasını istemiştir.

"Türk milleti anadan doğma sporcudur" derken, Türklerin çok eskiden beri spor yaptıklarına ve bu konuda yetenekli olduklarına değirmektedir. En eski sporumuzun güreş oluşunu Atatürk de belirtmiş, "...Henüz yürümeye başlayan köy çocuklarını bile harman yerinde güreşirken görürsünüz" demiştir. Bu husus geleneksel sporlarımız açısından dikkate değerdir. Yine bu konuşmasında Atatürk, Türklerin geleneksel sporlarından birisinin "Binicilik" oluşuna değinirken sporda cinsel farklılığın olmaması gereğini ima etmiştir. "... Ata, en çok ve en iyi binen Türk erkekleri değildir; Türk kadını da bu işi iyi bilir" der.¹⁰⁹ Esasen yukarda değindiğimiz herkesin spor yapması gerektiği konusundaki görüşü de bir anlamda, sporda erkek kadın biçimindeki bir ayrımı kabul etmediğini gösterir.

Türklerin doğal koşullarla birlikte uzun süredir spor yaptıklarına ve geleneksel sporlarımızın oluştuğuna da bir başka konuşmasında şöyle değinir. "Beden hareketlerinde esas, kuşaktan kuşağa geçen geleneklerdir. Yirminci yüzyılda bütün dünya milletleri için spor esaslarının tekniği bundan doğmuştur. Türk çocukları her kavmin çocukları gibi, doğdukları andan itibaren doğanın kendilerinde yarattığı hareket ve faaliyete ellerini, kollarını, bacaklarını hareket ettirmekle başlarlar; sonra çocuk büyüyünce bulunduğu çevrenin şartlarına göre tarlalarda, bayırlarda, tepelerde, kayalıklar içinde, ormanlarda koşar, yürür, hiç de yaptığının ne olduğunu düşünmeksizin bugünkü bilim dünyasının spor dediğini kendiliğinden yapar. Güreşir, ata biner, atlar, cirir oynar ve daha birçok millî sporları yapar".

¹⁰⁷ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 342.

¹⁰⁸ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 344.

¹⁰⁹ Atatürkçülük, 1. Kitap, s. 344.

Atatürk, her yaştaki Türkler için beden eğitimini, atalarımızın “sağlam kafa sağlam vücutta bulunur” sözüne atıfta bulunarak gerekli gördüğünü belirtmiştir.

Sporun ayrıca toplumda yarattığı heyecanı, estetiği de dikkate alarak gösterilerde, törenlerde yer almasına da değinir. “Türk çocuklarına sporun bugünkü tekniğini öğretmek ve bunların bir kısmını bazı törenlerde ve bayramlarda dekor olarak ortaya koymak gerekir”. Bu durumları aynı zamanda, Atatürk'ün amaçladığı Türk çocuğunun sporu sevmesine de yol açacaktır.

Atatürk'ün Türk sporcusunda görmek istediği bir düstur da, onun sürekli olarak çalışması gerektiğidir. Bu konuda “onun için çalışmak ve daima muvaffakiyet aramak esas olmalıdır” der.

Atatürk, spor eğitiminin gerekliliğini de şu sözleriyle vurgulamaktadır: “Türk gençliğinin top oyunu ile buna benzer sporlarında kusurları görülebilir. Çünkü bu kusurların biraz dikkat ve biraz da talim ile ortadan kalkması mümkündür. Buna o kadar çok ehemmiyet vermemelidir. Bizler için asıl olan Türk çocuklarının sporu sevmeleri ve fizikî kuvvetlerini yerinde kullanabilmeleridir”.

Türk'ün spora ilişkin üstün yeteneği uzun tarihsel geçmişinde kanıtlanmıştır. Savaş meydanları Türk'ün gücünü ve zekâsını en iyi biçimde gösterdiği ve kullandığı ortamlardır. Beden ve zekânın birlikte kullanılışı da sporun en önemli öğeleri değil midir? Atatürk bu hususu şöyle dile getiriyor: “Genç Türk çocukları top oyunlarında, herhangi bir millet çocukları kadar talimli ve alışkın görünmeyebilirler; bundan da üzmeye gerek ve mahal yoktur. Biz çocuklarımızı gerçek kuvvet, kudret ve zekâ yarışmalarında, her gün her yerde ve hatta her köyde görmekteyiz. Bunu göremeyenlerdir ki gösterişli işleri yapamıyor gibi görünen Türk gençliğine endişeyle bakmaktadırlar. Bunlara müteselli (avunmuş) olmaları için haber verelim ki, hakikat onların görebildikleri gibi değildir. Türk milleti ve onun küçük ve büyük yaştaki çocukları çelikten yapılmış heykellerdir; onların ne olduklarını anlamak için onlarla savaş meydanlarında boy ölçüşmek lâzımdır. İşte böyle bir girişimdir ki, Türk gençliğinin binlerce yıl evelden beri tanınmış olan yüksek değer, kuvvet ve kudret ve yenilmez zekâsının sınavı olur. Türk milleti her an ve her kiminle olursa olsun, böyle bir sınava hazırdır”.

Atatürk, izciliği de sportif çalışmalara yer veren önemli bir örgüt olarak görmüş ve şu sözleriyle geliştirilmesini öngörmüştür: “Yurt savunması

bakımından da hayli önemli olan izcilik, ferdî ve millî eğitim bakımlarından da o nisbette önemlidir. Bütün hükûmetlerde, izcilik örgütü birbiriyle adeta yarışarcasına yayılmakta, genişlemekte ve mensuplarını fikren, ahlâken, ilmen ve bedenen yetiştirmektedir”.

Atatürk'ün bu görüşlerine rağmen, günümüze değin sporu kitlelere ulaştıramamışızdır. Yani her yaş kademesinde ve yaygın olarak yapılmasına yeterli imkân ve ortamın sağlandığı “Kitle sporu” anlayışını gerçekleştiremedik. Örgün eğitim içerisindeki beden eğitimi de yetersiz kalmıştır. Oysa bu alanda yeter sayıda uzman personele ihtiyaç vardır. Örneğin bu alandaki eğitimi yapacak kişilerin başında diplomalı spor öğretmenleri, antrenörler, monitörler (antrenör yardımcısı), doktorlar, layter ya da koçlar ve masörler gelir. Bu elemanları yetiştirecek kuruluşların, okulların çok sayıda açılması gerekmektedir. Şimdi üniversitelerimizin Eğitim Fakültelelerinin Spor bölümleri bu ihtiyaçları karşılayacak nitelikte olmakla birlikte, sayıcı yetersizdir. Ayrıca çeşitli spor alanlarının açılması, araç ve gereçlerin bol miktarda sağlanması, beden eğitimi ve sporun yaygınlaştırılması gerekmektedir. Konunun Anayasamızda yer alışı, sevindirici bir husustur. Anayasada “Devlet, her yaşta Türkiye vatandaşılarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek önlemler alır. Sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder” denmektedir. Kuşkusuz, bu madde, uygulanabildiği ölçüde bir anlam ifade edecektir.

Ayrıca, Yükseköğretim Yasasında Ana İlkeler Bölümünde (5. madde). Yükseköğretim kurumlarında güzel sanat dallarından birisi ya da beden eğitiminin zorunlu ders olarak programlanması ve icra edilmesinin öngörülmesi de konuya son zamanlarda verilen önemi gösteren bir başka örnektir. Fakat yeni üniversitelerimizin spor yaptırma imkânları çok yetersizdir.

Görüldüğü gibi, Atatürk'ün spor konusundaki görüşleri bugün için de geçerli, güncel ilkelere. Yaşam boyu spor, herkes için spor gibi günümüzdeki spor ilkelerini onun konuşmalarında bulabildiğimiz gibi, sporda sürekli çalışmak, bilimsel olmak, geleneksel sporların geliştirilme ve korunması, sporun sağladığı yararlar, spor eğitimi gibi konular da onun konuşmalarında geniş ölçüde ve önemle yer almış ve günümüz Türkiye'sine bu konuda ışık tutmuştur. Gerçekten, spora gerek okullarımızda, gerekse okul dışı ortamlarda önem verildiği bu günlerde O'nun spor konusundaki gerçekçi, toplumsal ve bilimsel görüşleri yeniden anlam kazanmaktadır.

VIII — *BASIN, TARİH, GÜZEL SANATLAR VE EĞİTİM*A) *Basın ve Eğitim:*

Basının bir eğitim aracı oluşu gerçeği, Atatürk tarafından da dile getirilmiştir. Bu konuda şunları söyler: “Basın, milletin genel sesidir. Bir milleti aydınlatma ve ona doğru yolu göstermede, bir milletin muhtaç olduğu fikrî gıdayı vermekte, özetle bir milletin hedefi mutluluk olan ortak yönde yürümesinin sağlanmasında basın, başlı başına bir kuvvet, bir okul, yol göstericidir”¹¹⁰. Ona göre, basın, sağlıklı olduğu takdirde, etkin bir denetim aracı da olabilmektedir. Yıkıcı değil, yapıcı basından söz etmiştir. Gazetecilerin de dürüst olmaları üzerinde durmuştur. Böylece, bilinçli bir kamuoyu yaratılmış olur. Atatürk devrim ve ilkelerinin ışığında halkı eğitmek, bu ilkeleri geniş kitlelere yaymak ve benimsetmek Cumhuriyet basınının temel amacı olarak karşımıza çıkmaktadır.

B) *Tarih ve Eğitim:*

O'nun, millî kültürü savunduğunu belirtmiştik. İşte millî kültürün temelleri, millî tarihte bulunur. Tarihi incelemek ve tarih çalışmalarına önem vermek, kültürü geliştirmek ve ilerlemeye yönelmek için zorunludur. Tarih, millî bilinci güçlendirmek rolüne sahiptir. Bu bakımdan zengin Türk tarihinin, genç kuşaklara ilham kaynağı olacağı, onlara güç verecek olaylarla dolu olduğu kuşkusuzdur. İşte tarihin eğitimle bağlantısı bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu gerçeği kavrayan Atatürk, bu konuda şöyle demektedir: “Türk kabiliyet ve kudretinin tarihteki başarıları meydana çıktıkça, bütün Türk çocukları, kendileri için gerekli olan atılım kaynağını tarihte bulabileceklerdir. Türk çocukları bu tarihten bağımsızlık fikrini kazanacaklar, o büyük başarıları düşünecekler, harikalar yaratan adamları öğrenecekler, kendilerinin aynı kandan olduklarını düşünecekler ve bu kabiliyetle kimseye boyun eğmeyeceklerdir” der.¹¹¹

C) *Güzel Sanatlar ve Eğitim:*

Atatürk, genç kuşakların duygusal gelişimi, yaratıcılığa yönlendirilmesi açısından güzel sanatların önemini her fırsatta vurgulamıştır. Uygar olmanın işareti, fikir hayatının temeli ve kültürel insan yetiştirmede önemli eğitim araçlarından birisinin sanat olduğunu kavramış ve çeşitli konuşmalarında bu konuya değinmiştir. Bu nedenle güzel sanatları seven kuşaklar

¹¹⁰ Atatürkçülük, 3. Kitap, s. 153.

¹¹¹ Atatürkçülük, 3. Kitap, s. 146.

yetiştirilmesine değinmiştir.¹¹² Bu çerçevede, resim, müzik, edebiyat, heykeltraşlık ve mimarlık gibi güzel sanatların çeşitli dallarında önemli konuşmalar yapmıştır.

IX — ATATÜRK'ÜN EĞİTİM UYGULAYICILIĞI:

Atatürk, eğitimin önemine ilişkin samimî inancını, kişiliğiyle de bütünleştirmiştir. Böylece eğitim uygulamalarının içinde bizzat bulunmuş, birçok eğitimsel yeniliklerin başlatılmasında fiilen rol almıştır. Bu husus onun eğitiminde gerçekliği benimsemesinin bir başka yönüdür. Farabi, devlet başkanlarının milletin eğitimcisi olması gerektiğini, onun öğrenme ve öğretmeyi sevmesini, öğretmeyi bilmesinin gerekliliğini belirtmişti. İşte Atatürk de kişiliğiyle bu tür bir rolü benimsemişti. Örneğin ilkin, kurduğu yeni devletin izleyeceği eğitim politikasının temellerini belirlemiştir. Daha sonra bunların gerçekleşmesine yönelik eğitim reformlarını yönetmiştir. Bu çerçevede eğitim ilkelerine dayalı yasalar hazırlanmış, bunların uygulanmasını izlemiş, gerektiği durumlarda tahtanın başına geçmiş, yeni Türk harflerini halka öğretmekte çaba göstermiş, öğretim kürsülerine çıkmış, öğretim programlarının hazırlanmasıyla görevli komisyonları yönetmiş, ders kitaplarıyla ilgilenmiş, ders kitabı yazmış, öğretmenlerle sık sık konuşmuş, derslere girip izlemiş, Akademik tartışmaları Çankaya Köşkü örneğinde olduğu gibi teşvik etmiştir. Yabancı önemli eğitimciler ülkeye davet edilmiştir. Böylece öğretmenlik de yaparak ve eğitim süreci uygulamalarına katılarak da "Milletin Eğitimcisi" durumuna gelmiştir.¹¹³

ATATÜRK, KİTAP VE KÜTÜPHANE:

Atatürk, çocukluğunda harçlığını kitaba yatırırdı. Onun kitap merakı, kendisini yetiştirmek açısından oldukça önemli rol oynamıştır. Bol bol okur, kitap yazanı, yayınlayanı takdir ederdi.

Türkiye'de kütüphaneler yaygınlaşmaya O'nun zamanında başlar. M.E. Bakanlığını kurduktan sonra, derhal Telif ve Tercüme Dairesi'ni kurar. Batıdan ve Doğudan en önemli eserler getirilir. Tercümeler yapılır, Telif eser yazarlar teşvik edilir, pratik, basit ifadeli parasız yayınlanması gerekli Okul Kitaplarından söz etmiştir.¹¹⁴

¹¹² Atatürkçülük, 3. Kitap, s. 147 vd.

¹¹³ Akyüz, Yahya, a.g. yazı, s. 85.

¹¹⁴ Göksel, Burhan, Atatürk'ün Eğitim Konusunda Görüşleri ve Misak-ı Maarif", Atatürk Araştırma Merkezi Dergi, Cilt 1, Sayı 3. s. 955.

IX — İLKELERİN GERÇEKLEŞMESİ:

Atatürk döneminde, daha önceden belirttiğimiz ilkeler doğrultusunda eğitim alanında pek çok değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ve gelişmeler, hem nicelik (Sayısal), hem de nitelik bakımından söz konusu olmuşlardır.¹¹⁵

Sayısal gelişmelerden örnekler: Nüfusumuz artmış (1923-1938) yılları arasında Türkiye nüfusu 12 milyondan 17 milyona yükselmiştir; kız öğrencilerin ve kadın öğretmenlerin sayısı artmıştır. (Hem fırsat eşitliği ilkesi hem de zorunlu eğitim yasası ile) ortaöğretimde öğrenci sayısı artmıştır. Kız enstitüleri ile kızlara teknik öğretim sağlanmış ve bu alanda kız öğrenci sayısı artmıştır; yükseköğretim kademesinde fakülte, yüksek okul ve öğrenci sayısı artmıştır. Meslekî ve teknik öğretim alanında yeni türde okullar açılmıştır.

Nitel gelişme örnekleri: Türk eğitim sistemi, Millî Eğitim Bakanlığı denetimine alınmıştır. Lâiklik ilkesi ile dinî eğitime son verilmiştir. Dünyaca tanınmış eğitimciler rapor vermek üzere davet edilmişlerdir. (J. Dewey, Kühne, Buyse gibi) Millî Eğitim Teşkilât Kanunu çıkarılmıştır. Okullarda yeni öğretim programları 1926 yılından itibaren uygulamaya konmuştur. Ortaöğretim ücretsiz duruma getirilmiştir. İlkokul ve orta dereceli okul öğretmenlikleri yasalarla belirli düzene bağlanmış, öğretmenlik esasları belirlenmiştir. Karma eğitime 1927 den itibaren geçilmiştir. Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Kanunu 1928 de yürürlüğe girmiştir. Yurt dışına devlet adına öğrenim için öğrenci gönderilmeye başlanmış (1416 Sayılı Kanun). Birçok yükseköğretim kurumları açılmıştır. Türk Tarih Kurumu (1931 de) ve Türk Dil Kurumu (1932 de) gibi temel kurumlar açılmıştır. Halkevleri (1932) açılmıştır.

SONUÇ

Atatürk dönemi, eğitim açısından kendine özgü bir niteliğe sahipti. Cumhuriyet rejiminin kökleşmesi, yerleşmesi çabalarının yaygın olduğu bir dönem olarak eğitimin de bu amaçlar doğrultusunda biçimlendirilmiş olması, göze çarpan hususlar arasında yer almaktaydı. Yepyeni bir siyasi rejimin yer aldığı ülkede bütün inkılapların benimsetilmesinde ve ülkenin temel kalkınmasında kuşkusuz eğitime önem vermek, Atatürk'ün üzerinde durduğu bir nokta idi. Bu konuda şöyle der: "... en mühim, en esaslî

¹¹⁵ Karagözoğlu, Galip, a.g. yazı.

nokta, eğitim meselesidir.” Eğitime ilişkin görüşlerinin özü, ülkede bir Eğitim Politikası Programı niteliğindedir.

Bu incelemede onun eğitime ilişkin görüşlerinin sosyolojik, felsefi temelleri ve yorumuna yer verilmiştir.

Atatürk, “Akılcı” ve “Milliyetçi” dünya görüşüne sahip bir düşünür ve reformcudur. Geliştirdiği millî kalkınma ideolojisi “Kemalizm ve Atatürkçülük” adı altında ifade edilir. Bu görüş hiçbir zaman tek etmeni dikkate almayan, “Tekçi” görüş olmayıp, tek yanlı bir görüş değil, çoğulcu (pluralist) bir görüştür.¹¹⁶ O, salt bir olayın ya da bir düşünce akımının izleyicisi değildir. Değişik görüş ve düşüncelerden kendine özgü bir bileşkeye ulaşmıştır.¹¹⁷ Özellikle konumuzu ilgilendiren eğitim politikasının temelinde birden fazla öge yer alır. Atatürk, hiçbir zaman tekçi ideolojilerden oluşan totaliterliğe, tek boyutlu düşünceye şartlandırmayı benimsememiş, düşünce özgürlüğünü temel almıştır. Çünkü bu konuda bilime dayanmıştır. Böylece yeni kuşakların “Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür” insanlar olarak yetiştirilmelerine önem vermiştir. Bu da akılcı, insan- cıl, çağdaş millî bir eğitimle gerçekleşecektir.

Atatürk döneminde, eğitim sistemimizdeki gelişmeler altın çağını yaşamıştır. Onun öngördüğü yeni eğitim ilkelerinin çoğu gerek nicel, gerekse nitel yönden gerçekleşmiştir. Onun eğitim politikasının esasını, Kemalist felsefenin altı ilkesi oluşturmuştur. Amaçlanan insan tipi, akılcı, hür, özbenliğinden ve kültüründen kopmamış, pozitif bilime dayanan, güzel sanatları seven, fikren ve bedenen gelişmiş erdemli ve güçlü bir kişiliktir. Onun şu sözleri eğitimi de içeren çok içtenlikle söylenmiş bir amacı ifade ediyor: “Büyük dâvamız, en uygar ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir”. Onun eğitime ilişkin şu sözünü yinelemekte yarar görüyoruz.

“Eğitimidir ki bir milleti ya özgür, bağımsız, ünlü, yüce bir toplum halinde yaşatır, ya da tutsaklığa ve yoksulluğa sürükler”.

¹¹⁶ Aytaç, Kemal, a.g.e., s. 20.

¹¹⁷ Turan, a.g.e., s. 1.